સાંવત્સરિક ક્ષમાપના—ગ્રંથાંક-૮૫

(આવૃત્તિ ૩ જી)

— આમુખ. —

શ્રી અધ્યાત્મજ્ઞાનપ્રસારક મંડળ તરફથી પ્રકટ થયેલ ગ્રન્થાંક ૮૫/શ્રી. સાંવત્સરિક ક્ષમાપનાની ત્રીજી આવૃત્તિ રજુ કરતાં આનંદ થાય છે. આ ગ્રન્થની પ્રથમાવૃત્તિ સં. ૧૯૬૪ના ભાદ્રપદ શુકલા પંચમીએ માણસા મુકામે પૂર્ણ કરી પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવેલી. તેની બીજી આવૃત્તિ મંડળ તરફથી સં. ૧૯૮૧ના મહા સુદ ૫ ના રોજ પ્રકટ કરવામાં આવેલ તેની નકલો અપ્રાપ્ય થવાથી મંડળને આ ત્રીજી આવૃત્તિ પ્રકટ કરવા ફરજ પડી છે.

મનને રાગદ્વેષથી મુક્ત કરી ક્ષમા ગુણ પ્રકટાવનાર તથા વિકસાવનાર આ ગ્રંથ ગુરુ મહારાજે એવી રોચક અને વિશિષ્ટ શૈલીમાં રચ્યો છે કે તેના વાચકના હૃદયમાં ક્ષમા રૂપી સૂર્યનાં કિરણો પ્રકટી રાગ-દ્વેષ-મોહ-માયાનાં તિમિર ટળે અને માનવ આત્મકલ્યાણ સાધે અને મિથ્યાદુષ્કૃત કાર્યને સમજી-આદરી આત્મહિત કરી શકે, અતિ સરળતા સમતા સમભાવથી હૃદયને આર્દ્ર બનાવે અને સાંવત્સરિક પ્રતિક્રમણ કરી ગદ્ગદ્ હૃદયે વિશુદ્ધભાવથી પોતાના કટ્ટર વૈરીને પણ તે દિવસે પ્રતિક્રમણ સમયે ક્ષમા આપે અને માગે.

જૈન દર્શનમાં સાંવત્સરિક (વાર્ષિક) પ્રતિક્રમણ કરી સમસ્ત વિશ્વના જીવમાત્રને ખમાવવા અને ખમવાની ઉત્તમો-ત્તમ પ્રણાલિકા છે—તેનું રહસ્ય આ ગ્રંથ વાંચવાથી સમજવા અને અનુભવવાનું વાચકને મળશે.

આવા અત્યુપયોગી સમયસર સાવધાન કરનાર ધાર્મિક ક્રિયાઓનાં રહસ્યોને સમજાવનાર-સૌને સમજાય તેવી સરળ શૈલીના ગ્રંથો વિરલ છે, તેવા સમયે આ ગ્રંથ અવશ્ય પરમ ઉપકારી બનશે.

જગત્ જીવોને ખમાવવા 'ક્ષમાપના'ની ઉત્તમ રીતિ વિષે મંડળના ઉપ-પ્રમુખ શ્રીમાન અને તત્વજ્ઞ-ગુણાનુરાગી શ્રી ફતેહચંદ ઝવેરભાઇનું નિવેદન આ ગ્રંથમાં અપાયેલ છે જેથી ગ્રંથ વિષે અત્રે વધુ વિવેચન કર્યું નથી.

સાંવત્સરિક પ્રતિક્રમણ કરતાં યોગ્ય સમયે સર્વે જીવોને ખમાવવાના પ્રસંગે ક્ષમાપનાના સમયે-થોડોક વખત ગુરુશ્રી પોતે ક્ષમાપનાનું મહત્વ સમજાવતા હતા અને સાચા દિલથી વેર વિરોધ ખમાવવા કહેતા હતા.

આ ગ્રન્થ માત્ર જૈનોનેજ ઉપયોગી છે તેમ ન માનતાં સર્વ ધર્મવાળાઓને કર્મક્ષયની રીત બતાવવા માટે પ્રકાશ આપનાર છે તેનો સર્વેને અનુભવ થશે.

ગુરુવર્યે માત્ર અન્યોને બોધ આપવા આ ગ્રન્થ લખ્યો નથી પણ પોતે તદ્નુસાર જાગૃત રહ્યા છે અને મનુષ્ય-જન્મનું-મુનિપણાનું-સાર્થક કર્યું છે. બોધ અને આચારની ઐક્યતા અપૂર્વ કાર્યસાધક નિવડે છે.

આ ગ્રન્થની બીજી આવૃત્તિમાં ભાઈ મેઘજી હીરજી (મેઘરાજ પુસ્તક ભંડારવાળા)ને અપાયેલ અર્પણપત્રિકા ગુરુશ્રીના હૃદયની વિશાળતાનો ખ્યાલ આપે છે.

'ક્ષમાપના' કરતાં પોતે-પોતાના ગુરુશ્રી પ્રત્યે જે માન અને વિનયથી-પ્રેમથી-માફી માગી છે તેજ પ્રેમથી શિષ્યો અને ગૃહસ્થો પ્રત્યે પણ માફી ઇચ્છી છે.

ગુરુદેવના બનાવેલા આવા ગ્રંથો સમાજમાં વિશિષ્ટ સ્થાન ધરાવે છે અને આવૃત્તિઓ કાઢવી પડે છે તે તેની લોક-પ્રિયતા બતાવે છે.

શ્રી સંઘપ્રગતિ ગ્રંથ–આત્મશક્તિપ્રકાશ–અધ્યાત્મ શાંતિ–કર્મયોગ–યોગદીપક અને પ્રસ્તુત સાંવત્સરિક ક્ષમાપના–આનંદઘન પદ સંગ્રહ અને આત્મપ્રકાશ જેવા ગ્રંથોની આવૃત્તિઓ પ્રગટ થાય છે તે આનંદજનક છે. વાચકો તેનો પૂર્ણ લાભ લે તે ખાતર મૂલ્ય પણ ઓછું રખાય છે

વાચકો આ ન્હાનકડા પણ ઉપયોગી ગ્રંથને વાંચી જીવનમાં ઉતારી તેનો સંપૂર્ણ લાભ લે અને આત્મકલ્યાણ સાધી લે એ ભાવના અમર છે.

મુંબાઇ
૨૦૦૮ શ્રવણ શુદ ૮
પ્રભુ શ્રીપાર્શ્વનાથનું
મોક્ષ કલ્યાણક

મણિલાલ મોહનલાલ પાદરાકર
મંગળદાસ લલ્લુભાઇ વડિયા
ચંદુલાલ નગીનદાસ ભાખરીઆ
મંત્રીઓ

[આવૃત્તિ ચોથી]

સં. ૨૦૦૮ માં ત્રીજી આવૃતિ પ્રગટ થઇ હતી જે વાર્ષિક ક્ષમાપના માટે વધુ આદરણીય થઇ અને નકલો ખપી ગઇ જેથી આ ચોથી આવૃત્તિ ટુંક સમયમાં પ્રકટ કરવી પડી છે.

પ્રભાવના માટે અત્યુત્તમ હોવાથી જથાબંધ ખરીદ કરનારને ઓછી કિંમતે આપવામાં આવશે.

મુંબઇ
૨૦૦૯ શ્રાવણ વદિ ૧૨

લી૦
મંત્રીઓ.

निवेदन

इय खामणाय एसा चउगइमावन्नयाण जीवाण।
भावविसुद्धीइ महा कम्मखयकारणं होइ॥

"ચતુર્ગતિમા રહેલા જીવોની ક્ષમાપના ભાવ વિશુદ્ધિ-
પૂર્વક કરવાથી સર્વ કર્મક્ષયનુ કારણ બને છે."

—પ્રકીર્ણ ગાથા

સાંવત્સરિક ક્ષમાપના એ જૈન સૃષ્ટિનુ અપૂર્વ પર્વ છે કે જે અન્ય દર્શનોમા જોવામા આવતુ નથી. ચૌદપૂર્વધર શ્રીભદ્રબાહુસ્વામીકૃત પ્રાચીન કલ્પસૂત્રમા जो उवसमइतस्स आराहणा એ વાક્ય સર્વજ્ઞ કથિત સિદ્ધાતમા જીવનના આવશ્યક કાર્ય તરીકે જૈન બંધારણમા ગુંથાયલુ છે. આ ક્ષમાપનાની પૂર્વ તૈયારી રૂપે પર્યુષણ પર્વના સાત દિવસો હોય છે. ભાદ્રપદ શુક્લ ચતુર્થીએ આઠમો દિવસ આવે છે ત્યારે આત્મા, દર્શન જ્ઞાન ચારિત્ર અને તપના અનેક કાર્યો યથાશક્તિ કરી સાંજે પ્રતિક્રમણમા જગજ્જંતુઓને ખમાવવા પુરુષાર્થ-પરાયણ થયેલો હોય છે. જૈન દર્શનમા ક્ષમાપનાનો હેતુ સાધર્મિક બંધુઓને પરસ્પર દ્રવ્ય અને ભાવથી ખમાવવા માટેની મુખ્યતાવાળો હોવા છતા ચોરાશી લાખ જીવયોનિમા રહેલા આપણા સરખાજ અસંખ્યપ્રદેશી આત્માઓના જે કોઈ અપરાધ મન વચન કાયાના વ્યાપાર પૂર્વક—ક્રોધ, અભિમાન કપટ અને લોભરૂપ કષાયે કરી થયો હોય અને તે પૂર્વ જન્મોમા કે આ જન્મમા કરવામા આવેલો હોય તેની ક્ષમા અંતરાત્મસાક્ષિપૂર્વક માગી લઈ—હવે પછી નવીન અપરાધ નહિ કરવાના દૃઢ [illegible] જીવનમા પ્રગતિ કરવાની હોય છે. આમ કરવાને [illegible] સિદ્ધાંત [illegible] વર્ષે એક વર્ષમાં હોય છે [illegible] [illegible] તેને

હોય છે તેનું સ્વરૂપ સમજાવવામાં આવ્યું છે. દ્રવ્યક્ષમાપના અને ભાવ ક્ષમાપના કરવાથી આત્માની શુદ્ધિ થાય છે. સર્વ જીવોની સાથે આત્મભાવે વર્તવાથી આત્મા સ્વયં પરમાત્મા થાય છે; તેનું સ્વરૂપ સમજાવવામાં આવ્યું છે ક્ષમાપના કરવાથી મૃગાવતી તથા ચંદના સાધ્વીની પેઠે આત્મામાં કેવળજ્ઞાન પ્રકટ થાય છે અને વૈર-દ્વેષ વિગેરે કલેશો શમી જાય છે. ભાદરવાશુદી ૪ના દિવસે તથા ભા. સુદી ૫ ના દિવસે સર્વ ગચ્છવાળાઓ મિચ્છામિદુક્કડમ્ એક બીજાનું કરે છે; પણ તેનું વાસ્તવિક સ્વરૂપ શું છે તે આ ગ્રંથ વાંચવાથી સર્વ જૈનો સારી પેઠે સમજી શકશે અને આત્માની શુદ્ધિમાં વધી શકશે, ક્ષમાપના સંબધી અમોએ સાત આઠ કાવ્યો પ્રસંગોપાત્ત લખેલા તે પણ આ પુસ્તકમાં દાખલ કરવામાં આવ્યા છે. આ ગ્રથમાં જિનાજ્ઞા વિરુદ્ધ જે કંઇ લખાયું હોય તેની સંઘની આગળ માફી માગવામા આવે છે અને પંડિત પુરૂષો તેમા સુધારો કરશે એમ ઇચ્છવામા આવે છે. વિક્રમ સં. ૧૯૮૧ પોષ સુદી પૂર્ણિમા.

લે. બુદ્ધિસાગર-મુ. લોદરા.

ॐ नमः सरस्वत्यै.

अथ सांवत्सरिक क्षमापना ग्रन्थः

रचयिता-योगनिष्ठजैनाचार्य श्रीमद्बुद्धिसागरसूरि.

मैत्री भावना

खामेमि सव्वजीवे सव्वे जीवा खमंतु मे ।
मित्ती मे सव्वभूएसु, वेरं मज्झ न केणइ ॥१॥

ચતુર્દશ રજ્જ્વાત્મલોકસ્થિત સર્વ જીવોને હું ખમાવું છું, સર્વ જીવો ક્ષમાપના મારી સાથે કરો. આજથી મ્હારે સર્વ જીવપર મૈત્રીભાવ છે, કોઇની સાથે મારે વૈર નથી.

સર્વ જીવો મારા આત્મસમાન સુખ દુઃખની લાગણીવાળા છે, મારા પ્યારા એક સત્તામય જીવો ! તમે સુખી થાઓ, તમારી આત્મશક્તિનો પ્રકાશ કરી અનંત સુખ ભોગવો ! !

વિવેકદૃષ્ટિથી આત્મપ્રદેશ તરફ દૃષ્ટિ કરી વિચારતા મને હવે માલુમ પડે છે કે તમે ત્રસ અને સ્થાવર પ્રાણિયો મારા સજાતીય છો. હે ત્રસ અને સ્થાવર જીવો ! તમારા સંબંધમાં અનાદિકાળથી પરિભ્રમણ કરતા હું અનંતશઃ આવ્યો છું અને તે સંબંધયોગે મેં મન વચન અને કાયાથી તમને દુઃખવ્યા હોય તો તેની ક્ષમાપના ઇચ્છું છું.

સ્વાર્થથી, ક્રોધથી, અવિચારથી, સ્વચ્છંદથી, દ્વેષથી, અજ્ઞાનાવરણાધીન બની મેં તમને અનેક પ્રકારે સંતાપ્યા હોય, તેની ક્ષમાપના અંતઃકરણથી સિદ્ધોની સાક્ષીપૂર્વક યાચું છું

અનાદિ [illegible] નાનાવિધદેહધારક જીવો ! તમે મારા આત્મા સમાનજ છો, તમે અને અમે [illegible]પ્રદેશથી એક સરખા

શો. મિત્રવર્તનને પ્રવૃત્તિમાં મૂકવાને શુદ્ધ અંતઃકરણથી પ્રતિજ્ઞા કરી મૈત્રીભાવમાં જોડાશો. બાલ્યાવસ્થાથી આરંભીને પશુ, પંખી, મનુષ્ય વિગેરે જે કોઇ જીવો તમારા સંબંધમા આવ્યા હોય, તેની સાથે તમો અનિષ્ટ સંબંધથી વર્ત્યાં—ક્રોધ, હિંસા, આદિ જે જે દોષો કરી મલિન બન્યા હો તે માટે તમારા આત્માને ખમાવો ! ! નિન્દો ! અને અન્ય જીવોને ખમાવો તેથી તમો નિર્મલ થશો.

હે મિત્રો ! તમારા મનમાં સદા શુભ વિચારો ધારણ કરો. મન તમને નઠારા વિચારમા પ્રેરે તો તુરત તમો મનને વેગ આપી શુભ વિચારમાં અને શુદ્ધ વિચારમા પ્રેરો, પ્રભુના ગુણોનું સ્મરણ વા સદ્ગુરુના વા આત્મગુણ ચિંતવનમા મનને રોકો, આત્માનુ સામર્થ્ય પ્રાપ્ત કરો ! ! આત્મા વડે આત્માનો ઉદ્ધાર થવાનો છે, પોતાના સામર્થ્યશીજ હે મિત્રે ! તમો સંસાર સમુદ્ર તરી શકશો; તમો કંઇ પણ આત્મપ્રયત્ન કરશો નહિ તો તમને આત્મસામર્થ્ય પ્રાપ્ત થનાર નથી. શ્રી વીરપ્રભુ તીર્થંકરે બાર વર્ષ અધિક આત્મધ્યાન કર્યું ત્યારે તેમણે કેવલજ્ઞાન સંપ્રાપ્ત કર્યું તમો અને તેની પેઠે સર્વે જીવો પણ સમાનભાવશીજ આત્મોન્નતિ કરવાના પ્રયત્નમા જોડાઓ, તમારા પ્રયત્નથી પ્રતિદિન તમો કંઇક આગળ વધશો, તમારો આત્મા પ્રભુતાની આગળ વધશે. કે તુરત તે આનન્દધામને પ્રાપ્ત કરશે, આનંદ પરમેશ્વર અનન્તા છે.

આપી દુઃખના ખાડામાં તમો પોતે ઉતરો છો, તેનો વિચાર કરો અને અશુભ કર્મોથી પાછા હઠો, અન્ય મિત્રજીવોને દુઃખ આપવામાં તમને ઉલટું દુઃખજ મળવાનું—એ સૂત્રની પેઠે આ વાક્ય હૃદયમાં પુનઃ પુનઃ વિચારશો. અન્ય તમારા મિત્રજીવોના આત્માઓને નહિ દુઃખવવામા તમને સુખ મળશે. જેવું વાવે તેવું લણે, આ ચીઠી કહેવતનો પરમાર્થ અંતઃકરણમાં પુનઃ પુનઃ સ્મરણ કરશો. હે મિત્રજીવો!! તમારા આત્મા સંબંધે અન્ય જીવો ક્રોધ કરે, દ્વેષ કરે, ઈર્ષા કરે કર્મ બાધે એમ થવું જોઇએ નહિ.

હે ભવ્યજીવો! તમે જો રાજા–બાદશાહ તરીકે હોવ તો, નીતિનો ત્યાગ કરી અનીતિથી પ્રજાપીડન, કોટિ જીવોનો ઘાત, વિશ્વાસઘાત. માંસભક્ષણ, દારૂપાન, વ્યભિચાર વગેરે અપકૃત્યથી દૂર રહી શુભ અને શુદ્ધ વિચારોથી આત્મોન્નતિ કરવા પ્રયત્ન સતત જારી રાખશો. સર્વ જીવોનું રક્ષણ કરનાર, સર્વ જીવોને જરા માત્ર પણ દુઃખ નહિ આપનાર આત્માઓ, વસ્તુતઃ રાજાના પણ રાજા છે

હે મિત્રજીવો! તમો વકીલાતથી પોતાનુ ગુજરાન ચલાવતા હોવ તો તમારા આત્માની ખાતર, કપટ, અસત્યવચન, વિશ્વાસઘાત, વગેરેથી દૂર રહેજો. તમારા આત્માની ઉન્નતિમા કપટ વગેરે દોષો વિઘ્નભૂત છે, તેથી તમો આત્મોદયની પ્રાપ્તિ કરી શકનારા નથી પાપથી પોતાના આત્માને બચાવવો એજ ખરી વકીલાત છે.

જો તમો, દાસ–નોકર હો તો પ્રમાણિકપણે સ્વામી નીતિના માર્ગમાં પ્રવૃત્તિ કરી પરમાત્માના દાસ બની કોઈ પણ જીવનું ભૂંડું કરશો નહિ તેમ ભૂંડાને વિચારશો પણ નહિ, તમારાથી કોઈ જીવને જરા પણ દુઃખાવવો જોઈએ નહિ.

હે મિત્રો ! તમો જો વ્યાપારી તરીકે હોવ તો અનેક પ્રકારના વ્યાપારમાં કોઇ પણ જીવોની હિંસા ન થાય, કોઈ પણ જાતનો દગો ન થાય, તેમ વર્તજો; જૂઠું બોલીને પ્રથમ પોતાના આત્માને છેતરવાનું અને પછી અન્ય જનના આત્માને છેતરવાનું અપકૃત્ય, તમો-વ્યાપાર ધંધામાં કરશો નહિ; હે મિત્રો! પ્રમાણિકપણાથી ગુજરાન ચલાવી સર્વ જીવોપર મૈત્રીભાવ ધારણ કરી ધર્મજીવનની પુષ્ટિ કરવા સતત ખરા અંતઃકરણથી પ્રયત્ન કરજો.

સર્વ કરતાં હિંસા-મિથ્યાત્વ આદિ અધર્મનો ઉપદેશ દેવો એ મોટામાં મોટું પાપ છે. અસત્ય ઉપદેશ, અસત્ય ધર્મના લેખ, જગત્માં લોકો લડી મરે એવા નિબંધ લખવાના-ઈત્યાદિ પાપોપદેશથી હે મિત્રો દૂર રહેશો. કારણ કે-તમારી વાણીથી, તમારા લેખથી જીવોનાં હૃદય દુઃખાય, હિંસા, જૂઠું, ચોરી, વ્યભિચારની વૃદ્ધિ થાય, મનુષ્યો એક બીજા ઉપર વૈરભાવની લાગણીથી દેખે અને નાત, જાત, તથા દેશમાં મારામારી થાય, તેનું પાપ મોટું છે અને તે પાપના પ્રેરકો લેખક તથા ઉપદેશક બને છે. માટે હે આત્માઓ !! તમારે સર્વ જીવોને શાંતિ મળે એવું વર્તન રાખવું જોઇએ.

સત્ય ઉપદેશ, સત્ય લેખ અને સત્ય ગ્રંથ બનાવવા સમાન કોઇ ઉપકાર-ધર્મ નથી. અર્થાત્ સત્ય વસ્તુનો ઉપદેશ દેવાથી અને સત્યગ્રંથ લખવાથી સત્ય ધર્મની પ્રાપ્તિ થાય છે. માટે પ્રેમી બન્ધુઓ !!! રાગ દ્વેષનો નાશ થાય, સર્વજીવો દયાધર્મનું સેવન કરે એવો ઉપદેશ આપો અને એવા લેખ તથા ગ્રન્થો લખો.

આજીવિકાનિમિત્ત ઉપદેશ દેવાનું કામ કરવું એ કંઇ

દુઃખાય છે તેથી તે જીવના આત્માને દુભવવો તે પણ એક જાતની હિંસા ગણીને દયાવંત પુરૂષો કોઇને ગાળ દેતા નથી. અન્યપુરુષની નિન્દા કરવાથી પણ દ્વેષ કલેશની લાગણીઓ પ્રકટે છે, અને તેથી એક જાતની હિંસા થાય છે માટે ઉત્તમ દયાવંત પુરુષો કોઇ પણ જીવની નિન્દા કરતા નથી.

દુનિયાની ઉન્નતિ રજોગુણ અને તમોગુણથી થતી નથી; માટે રજોગુણથી અને તમોગુણથી દૂર રહી સાત્વિકગુણથી આત્મોન્નતિ કરવામાં કોઈ જીવની લાગણી દુઃખવવાનો પ્રસંગ આવતો નથી. રજોગુણ અને તમોગુણથી પોતાના આત્માની હિંસા થાય છે. અને અન્યના આત્માઓની પણ હિંસા થાય છે.

હિંસા કરવાનો પણ વિચાર અશુભ હોવાથી પોતે પોતાના આત્માની અવનતિ કરે છે. અશુભ વિચારથી પાપ છે અને શુભવિચારથી પુણ્ય થાય છે, માટે પ્રેમી આત્માઓ !! અશુભ વિચારથી દૂર રહો. ઉન્નતિ ખરેખર તમારા વિચામા સમાઈ છે.

સ્વાર્થ અને સ્વચ્છંદી ખરાબ વિચાર કરવાથી પોતાનો આત્મા, દુ ખની સ્થિતિમા આવી પડે છે. તેથી પોતાના આત્માની દયા થઇ શકતી નથી, તેમજ અન્ય સંબંધી ખરાબ વિચાર કરવાથી પણ આત્મા, દયાધર્મનું સેવન કરી શકતો નથી

હે જીવ-મિત્રો! તમો જપ જપો, આખ મીંચી ધ્યાન કરો. પ્રભુદર્શન-પૂજન કરો. પણ તમોએ જ્યાંસુધી સર્વ જીવોની સાથે મૈત્રીભાવ ધારણ કર્યો નથી ત્યા સુધી પૂર્વોક્ત અનુષ્ઠાનો યથયોગ્ય સફલ થઈ શકતા નથી, માટે તપ-જપ કરતા પણ મૈત્રીભાવની ખાસ આવશ્યક્તા છે.

હે મિત્ર જીવો ! તમારો આત્મા જે જે કારણોથી દુ ખ પામે છે, તેમોજ પરનો આત્મા પણ તે તે કારણોથી દુ ખ પામે

છે. માટે પરના પ્રાણને દુઃખવવાનો સંકલ્પ તથા વર્તન સ્વપ્નમાં પણ થાય નહિ તેવું મૈત્રીભાવવાળું સદ્વર્તન સતત કરશો. કર્મસંયોગે અનાદિકાળથી પરિભ્રમણ કરતા એવા લેખકના દેહસ્થિતઆત્માએ જીવોને દુઃખ થાય એવું કાર્ય કર્યું હોય તેને પુનઃ પુનઃ ખમાવે છે.

હે જીવમિત્રો! તમો સમજશો કે નાના અને મોટા શરીરોમા સંકોચ–વિકાસ સ્વભાવવાળો અસંખ્યપ્રદેશીઆત્મા એક સરખો વ્યાપીને રહ્યો છે. તે આત્મા ભૂત, જીવ, એવા નામોથી ઓળખાય છે, તે આત્માને આનંદમા રાખવો એજ સત્ય આતરદયાની પ્રવૃત્તિ સમજશો; પણ તેમાં વિશેષ કહેવાનું છે કે વૈષયિક બાહ્યાનન્દથી ભિન્ન સત્ય આત્માનંદજ આદરવા યોગ્ય છે. માટે બાહ્ય વિષયના આનંદમા ખુશ ન થતા અન્તરના આનંદને પ્રાપ્ત કરવા પ્રયત્ન કરશો. આન્તરિક આનંદ પ્રાપ્તિનું કારણ મૈત્રીભાવના દ્વારા આત્મધ્યાન જ છે.

હે મિત્રો! તમારા પશુઓ, તમારા નોકરો અને તમારાં પાળેલા પંખીઓનો આત્મા એક સરખો છે. વસ્તુગતે આત્માઓના શુદ્ધ સ્વરૂપપ્રતિ દૃષ્ટિ દઇએ તો પ્રત્યેક આત્માઓ એક સમાન છે. કોઇ આત્મા ઉચ્ચ કે નીચ નથી. ઉચ્ચ અને નીચપણું કર્મજનિત સમજી કોઇને નીચ દુર્જન આદિ શબ્દો કહી દુઃખવશો નહિ, કર્મયોગે ઉચ્ચત્વ અને નીચપણું પ્રત્યેક જીવને પ્રાપ્ત થાય છે. માટે પુનઃ પુનઃ હૃદયમાં વિવેકદૃષ્ટિથી વિચારી સર્વ જીવોપર સમાન બુદ્ધિથી જોવી સર્વનું ભલું કરવાની બુદ્ધિ ધારી મૈત્રીભાવનાની પુષ્ટિથી આત્માનંદ સાધશો.

ચોર, નફટ, લુચ્ચા, પાખંડી, બદમાશ, પાપી, દુષ્ટ, દુર્જન, નિર્દય, કપટી, હરામી, વગેરે શબ્દોથી તમો અન્ય

જીવોની લાગણી કદી દુઃખવશો નહિ. તમો એવા ખરાબ શબ્દો બોલીને બીજાનું ભલું કરી શકનાર નથી. તેમજ એવા ખરાબ શબ્દોથી ઉલટા, લોકો બોલનાર ઉપર શું દ્વેષ અને ક્રોધની લાગણીથી નથી જોતા ! હા અલબત્ત જુવે છે. જ્યારે એમ છે ત્યારે તમો ભૂલ્યા ત્યાથી ફરી ગણીને મિષ્ટ શબ્દોથી મનુષ્યપ્રતિ વર્તન ચલાવશો તો મૈત્રીભાવનાની પુષ્ટિ થશે.

અસંખ્ય રાજા, ચક્રવર્તિ, શેઠ, વગેરે થઇ ગયા અને થશે. કોઇ જગત્‌માં અમર રહેનાર નથી, વૃથા અહંત્વ અને મમત્વભાવથી તમારા આત્માને દુર્ગતિકૂપમાં નાખો છો. મિત્રજીવો !! તમારી મૂળસ્થિતિ જે બાહ્યમાં દેખાય છે તે નથી. તમો આત્માઓ છો, તમારૂં સ્વરૂપ ઓળખો, તમારા સ્વરૂપને ઓળખતાં સર્વજીવોના નજીક સંબંધમાં તમો આવશો, તમારૂં સ્વરૂપ જાણીને આચારમાં મૂકવાથી તમારી ઉન્નતિ તમો કરી શકશો.

હે ભવ્ય આત્માઓ ! તમો અનેક પ્રકારના જુદા જુદા દેહમા રહી ગતિયોગ્ય પ્રાણોને ધારણ કરો છો, ભૂતકાલમાં તમારા પ્રાણને દુભવ્યા હોય, વર્તમાનમા દુભવતો હોઉં તો તેની ક્ષમા ઇચ્છું છું. ભવિષ્યકાળમાં કોઇ પણ જીવને અશાતા ઉત્પન્ન કરવાનો મારો પરિણામ નથી.

હે જગતના જીવો ! તમો મારી તરફ ગમે તે ભાવથી જુઓ, મારે તો શુદ્ધ વિચારદ્વારા આત્મોન્નતિમાં વર્તી તમારા સંબંધી એક પણ ખરાબ વિચાર કરવાનો નથી; શુદ્ધ સ્વભાવે આત્માનો પ્રકાશ એજ ઉત્તમ ફળ ગણું છું.

જગતમાં કર્મયોગે વસનારા જીવો !! ઉપકારક્ષમા અને અપકારક્ષમાના કરતાં ધર્મક્ષમા ઉત્તમ જાણશો. ક્ષમાના

ભેદોનું સ્વરૂપ સદ્ગુરુદ્વારા સમજી આત્મકલ્યાણમાં પ્રવૃત્ત થશો, ખરેખર આત્મોન્નતિનો સરળ ઉપાય ધર્મક્ષમા છે.

જગત્ના જીવો ! ! તમે સર્વ મારા મિત્રો છો, તમારૂં હિત ચિંતવવું તેવી મૈત્રીભાવના તમારા પ્રતિ નિષ્કામભક્તિથી રાખું છું.

પરસ્પરોપગ્રહોજીવાનામ્. જીવોનો પરસ્પર ઉપકાર છે; જગજ્જીવોનો પણ આ આત્મા ઉપર ઉપકાર થયો, થાય છે અને થશે, માટે મારે પણ સર્વજીવ પ્રતિ ઉચ્ચ ભાવના રાખવી એવો મૈત્રીધર્મ છે. અને તમારા પ્રતિ રાખેલી ઉચ્ચ ભાવનાનું ફળ મને થાય છે અને તેથી હું ઉચ્ચ કોટી ઉપર આવું છું. રાગ અને દ્વેષરૂપ નીચ ભાવનાથી જીવો નીચ કોટીમાં પ્રવેશ કરે છે. માટે સત્તાથી સિદ્ધ સમાન વ્હાલા જીવો ! ! તમો નીચ ભાવનાથી નીચ કોટીમાં છો. માટે મિત્રની હિત શિક્ષા હૃદયમાં ધારણ કરી રાગદ્વેષના વિચારોને મનમાંથી દૂર કરો પરસ્પર એક બીજાની સાથે ભ્રાતૃભાવથી વર્તો, ભ્રાતૃભાવને ધાર્યા વિના તમારા હૃદયમાં સમતા ઉત્પન્ન થવાની નથી. સર્વજીવોને પોતાના સમાન ધર્મવાળા જાણી વેરઝેરના અશુભ બંધનોનો નાશ કરો. કોઇ કોઇનો શત્રુ નથી. કર્મયોગે સુખદુઃખ થાય છે. કોઇ તમારૂં બગાડવા સમર્થ નથી. જો પુણ્યનો ઉદય હશે તો તમારો કોઈ વાંકો વાળ કરવા સમર્થ નથી. શુભાશુભ કર્મના યોગે બીજા જીવો તો સુખ દુઃખમાં નિમિત્ત માત્ર થાય છે. માટે કોઇને શત્રુ ધારશો નહિ. કોઇ જીવ તમારૂં બૂરૂં કરે છે તેમાં તેનો વાંક નથી પણ તેના આત્માને પીડનારી દુર્મતિનો વાંક છે. લોક સદ્ગુણને ભૂત માન્યું અને તે [illegible] ડરે છે, [illegible] છે,

કોઈનું વાસણ ભાગી નાખે તેમાં પેલા ભૂતનો વાંક છે, તેમ મનુષ્યને રાગદ્વેષ થાય છે તેમાં મોહરૂપ ભૂતના રાગદ્વેષ પુત્રોનો વાંક છે, પણ મનુષ્યના આત્માનો વાંક નથી. માટે ભવ્યાત્માઓ!! વિચાર કરો કે તમો કોના ઉપર ક્રોધ કરો છો? આત્મા ઉપર તો ક્રોધ કરવો યોગ્ય નથી. કારણ કે તેનો તો શુદ્ધ સ્વભાવ છે. પોતાને લાગેલા રાગદ્વષને દુર કરશો તો સર્વ જગત્ મિત્ર સમાન ભાસશે. વળી કહ્યું છે કે,

देखे सो चेतन नहिं, चेतन नहिं देखाय.
रोस तोप किससुं करे, आपहि आप बुजाय ॥१॥

હે આત્મા તું કોના ઉપર ક્રોધ કરે છે? જેને તું દેખે છે તે તો ચેતન નથી અને ચેતન તો દેખતો નથી. માટે પોતે સમજી લે, રાગદ્વષથી નિર્મલ આત્માઓને પણ પ્રાણી અનિર્મલ ધારે છે. માટે રાગદ્વષનો હે ભવ્યમિત્રો!! ત્યાગ કરો. દૃષ્ટિદોષે દોષ દેખાય છે.

બીજા મનુષ્યો સિદ્ધ સમાન નિર્મલ છે એમ સંગ્રહ નયની દૃષ્ટિથી વિચાર કરો, બીજાના ગુણ અને દોષ જોવાના કરતાં હે ભવ્યજીવો!! પોતાના આત્માના અસંખ્યપ્રદેશમાં દૃષ્ટિ સ્થાપીને ઉત્પાદ વ્યય ધ્રુવતાનું ધ્યાન કરો. તમારી ઉન્નતિ તમારાથી થશે. આત્મશ્રદ્ધા, આત્મબળ, આત્મભક્તિ, આત્મધ્યાનથીજ તમો પરમાત્મપદને સહજમાં પ્રાપ્ત કરશો.

હે ભવ્ય જીવો! વ્હાલાઓ! જરા સમજો—તમો સુખને માટે રાત્રી અને દિવસ ગદ્ધાંવૈતરૂ કર્યા કરો છો, તન મન અને વાણીથી અનેક જાતના ઉદ્યમો કરો છો, સુખને માટે સમુદ્રમા શિરસાટે રહો છો, સુખને માટે ખાણોમા ઉતરો છો, સુખને માટે બીજાની ગુલામગીરી કરો છો,

શુદ્ધસ્વરૂપમાં રમશો તો ગાઢનિદ્રાની પેઠે આ દેખીતી જંજાળ તેમજ દેહાધ્યાસ પણ ભૂલાશે.

ભવ્ય જીવ મિત્રો ! ! તમો કોઇ પણ જીવ ઉપર ઉપકાર કરો તો સામો તે જીવ મારા પ્રતિ નમ્ર રહે, વા મારા ઉપકાર તળે દબાય, વા મારૂં તે સારૂં કરે એવી સકામ વૃત્તિથી નહિ કરતાં નિષ્કામવૃત્તિથી અન્યજનોનું ભલું કરતાં પરમાત્મકળા પ્રકટ કરશો. ધારો કે મારૂ ભલું કરશે, એવી બુદ્ધિથી કોઇને તમે લક્ષ્મી ખર્ચી ભણાવ્યો, પશ્ચાત્ તમારા અને એના વિચારમાં મતભેદ પડયો. તમારૂં કહેલુ વચન તેણે સ્વીકાર્યું નહિ ત્યારે તમે તેના ઉપર ગુસ્સે થાઓ છો અને બબડો છો કે ભોગ લાગ્યા કે મેં એને ભણાવ્યો. નકામો મારી લક્ષ્મીનો વ્યય થયો. એમ વિકલ્પસંકલ્પ કરી પશ્ચાત્તાપ કરો છો અને ઉપકારનુ ફળ હારી જાઓ છો, માટે ઉપકાર લેવાની બુદ્ધિ આદિ સકામવૃત્તિ નહિ રાખતા નિષ્કામવૃત્તિથી કોઇને ધન ખર્ચી ભણાવશો અને તે કદાપિ કોઇ વખતે તમારા સામો થાય તો પણ તમારા મનમા કંઈ પણ લાવવુ નહિ પણ તેવા પ્રસંગે વિચાર કરવો કે મેં તો મારૂં કાર્ય બજાવ્યુ, એ જીવના ખરાબ વિચાર થાય, વા મારા સામો થાય તેમા તેની ભૂલ છે એ પણ ભૂલ કોઇના સારા સદ્‌વાસથી વા આત્મજ્ઞાનથી છૂટો અને એ જીવ ઉચ્ચ કોટી ઉપર આવો—એમ વિચાર કરવાથી ઉપકારી જીવ—નિષ્કામવૃત્તિથી અંતર્મુખ દૃષ્ટિ વાળી અનંત શક્તિઓનો પ્રકાશ કરવા સમર્થ થાય છે. જલપંકજવત્ અંતઃકરણથી ન્યારા રહી સંસારના કાર્ય કરતા છતા પણ પ્રતિદિન ઉચ્ચ કોટી ઉપર ચઢશો અને પરમાત્માની સંપૂર્ણ કળાને પ્રકટ કરશો; આ કુંચી તમારા હાથમા છે, વિચારથી આચારમા મૂકવા ક્ષણે ક્ષણે પ્રવૃત્તિ કરો.

હે ભવ્યમિત્રો ! આત્મસુખની પ્રાપ્તિ કરવા પ્રયત્ન કરો. બાહ્યભાવમાં માંકડાની પેઠે કૂદતી એવી મનોવૃત્તિ કબજે કરો. આત્મજ્ઞાનથી સ્વાત્મસામર્થ્યના વેગથી ક્ષણે ક્ષણે મનોવૃત્તિનો સંયમ કરો, અંતર્મુખ દૃષ્ટિ વાળતાં મનોવૃત્તિનો અંતે લય થશે. મન શાંત થતાં આત્મ જ્યોતિનો પ્રકાશ થશે.

હે ભવ્યજીવો !! તમો જરા વિચારશો તો માલુમ પડશે કે, આત્મા અનાદિકાળથી રાગદ્વેષના યોગે સંસારચક્રમા ભમ્યા કરે છે, હવે મનુષ્યભવમાં રાગદ્વેષના વેગને જો ટાળવામા નહિ આવે તો સંસારમાં પરિભ્રમણ કરવાનું ટળનાર નથી, માટે ખરેખર ચેતવાનો સમય છે. **જીવડા ચેતી લે ચટપટમા, ખુંચ્યો શું ખટપટમાં**—આ વૈરાગ્ય વાક્યનું સ્મરણ કરી ક્ષણે ક્ષણે આત્મપ્રભુનુ નવધાભક્તિથી સેવન કરો, નવધાભક્તિથી ખુશી થએલ આત્મા અનંતશક્તિઓનો પ્રકાશ કરશે અને તે પરમાત્મા કહેવાશે. પોતાના સામર્થ્યથી આત્મધર્મમા ઉદ્યમ કરો, ખરેખર અનંત સુખના ભોક્તા થશો. દરેક જીવોને દેખી ભ્રાતૃભાવનો સંબંધ કરો. સર્વ જીવો પોતાના બંધુ છે એવી ભાવના થતા વૈરઝેરની મલિનતા હૃદયમાંથી નીકળી જશે. સર્વ જીવો પોતાના બંધુ છે ત્યારે હું કોને મારૂં? અલબત્ત કોઇને નહિં. શુદ્ધ પરમ ભાવનામા પ્રવેશ કરવાને ભ્રાતૃભાવની દૃષ્ટિથી સર્વ જીવોને નિહાળો !! ક્ષણે ક્ષણે ફરતા, રમતા, ખાતાંપીતા, ઉઠતા-બેસતાં, કાર્ય કરતા પણ સર્વ જીવો મારા આત્મસમાન છે, અર્થાત્ તે મારા ચૈતન્યશક્તિની સમાન જાતીય બંધુઓ છે, એવો નિશ્ચય ધારણ કરો. ખરેખર પરમાત્માની પૂર્ણ સ્થિતિને પ્રાપ્ત કરવાનો આ સરળ ઉપાય છે—

હે ભવ્યમિત્રો !! તમે જગતને કેવી દૃષ્ટિથી દેખો છો

તે દેખાશે; શોકવાળા પુરૂષને શોકવૃત્તિથી જગત્ શોકમય ભાસે છે, વિરહિણી સ્રીને વિરહવૃત્તિથી જગત્ વિરહમય લાગે છે, ક્ષણિક વૃત્તિની ભાવનાથી જગત્ ક્ષણિક લાગે છે; જેવી વૃત્તિ તેવું જગત્ ભાસે છે. જેવી દૃષ્ટિ તેવું જગત્ દેખાય છે. ધંતુરો પીનારને જગત્ પીળું ભાળે છે, નિર્મળ આંખવાળાને જેવું જગત્ હોય છે તેવું ભાસે છે. લાલ, ઉદાં, પીળાં, આદિ ઉપાધિવાળાં ચશ્માથી દેખતાં પદાર્થનો ભાસ પણ ઉપાધિમિશ્રિત થાય છે, તેમ રાગ અને દ્વેષાદિ રૂપ ઉપાધિથી;દેખનારને જીવો પણ ઉપાધિમિશ્રિત દેખાય છે, માટે સમતાભાવ ધારણ કરી શુદ્ધનિશ્ચયનયની દૃષ્ટિથી સર્વ પદાર્થોનું સ્વરૂપ જોશો તો જેવા પદાર્થ હશે તેવા દેખાશે, તેમ જગતનાજીવો પણ સર્વ નિર્મલ દેખાશે, અને તેથી રાગદ્વેષની ઉપાધિનો નાશ થશે અને અંતે કેવલજ્ઞાન અને કેવલદર્શનને પ્રાપ્ત કરી સચ્ચિદાનંદ સુખના ભોક્તા બનશો અને સાદિઅનંતમે ભાગે ,મોક્ષસ્થાનમાં વાસ કરશો.

હે ભવ્યો !! સમજશો કે, આત્મા તેજ પરમાત્મારૂપ છે. પોતાના શુદ્ધ સ્વરૂપનું ધ્યાન કરતાં સર્વ કર્મ બળીને ભસ્મીભૂત થતાં પરમ મહોદય સ્વરૂપી આત્મા થાય છે. કહ્યુ છે કે—

अयमात्मैव चिद्रूपः, शरीरी कर्मयोगतः
ध्यानाग्निदग्धकर्मा तु, शुद्धाऽऽत्मा स्यान्निरंजनः ॥१॥

આત્મા કર્મના યોગે ઔદારિક, વૈક્રિય, આહારક, તેજસ અને કાર્મણ શરીરને ધારણ કરે છે. ધ્યાનરૂપ અગ્નિથી જ્યારે અષ્ટકર્મને બાળી નાંખે છે, ત્યારે તે નિરંજન પરમાત્મા કહેવાય છે.

તમો સર્વજીવો !!! સત્તાએ પરમાત્માઓ છો, તેથી કર્મ રજ દૂર થતાં પોતે પરમાત્મારૂપે પ્રકાશો છો. તમારી શક્તિનો પ્રકાશ જેમ જેમ તમે આત્માભ્યાસ વધારો છો તેમ તેમ વૃદ્ધિ પામે છે.

હે ભવ્યાત્માઓ !! તમો ત્રણુભુવનમા સુખને માટે પરિભ્રમણ કરશો તોપણ તમને સુખ મળનાર નથી. તમારા આત્મામાંજ સુખ છે, માટે ત્યા શોધો. તમારા અન્તરમાં ચિદાનંદ આનંદઘન અને મહાવીરના સદ્ગુણો ભર્યા છે. સદ્ગુણો ખીલવ્યા ખીલે છે. જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર–વીર્યાદિ અનંત ગુણનો ભંડાર આત્મા છે. આત્મજ્ઞાન થતાં ભ્રાંતિ ટળશે અને તમારી ઋદ્ધિ તમને મળશે.

હે પ્યારા, ચૈતન્ય શક્તિના અધિષ્ઠાતાઓ, તમો સર્વત્ર શુદ્ધ ભાવનાથી દેખ્યા કરો, તમારી શુદ્ધ ભાવના અલ્પ સમયમા તમને પરમાત્મદર્શન કરાવશે,–પોતે મૂળ સ્વભાવે આત્મા શુદ્ધ છે જેથી તેવો પ્રકટપણે થાય એમા શું આશ્ચર્ય છે? આશ્ચર્ય તો એ છે કે, પોતે ચેતન છતાં જડ વસ્તુનો સંગી થઇ પોતાનું ભાન ભૂલ્યો, પોતાના સ્વરૂપનું જ્ઞાન થતા જડ વસ્તુથી આત્મા ભિન્ન થાય તેમા કંઇ પણ આશ્ચર્ય નથી. અનંત જીવો [illegible] કરી શુદ્ધ સ્વરૂપી થયા છે તેમ આપણે પણ કરી શકીએ.

શુદ્ધ ભાવના અને અશુદ્ધ ભાવના એ બે ભાવનામાંથી ગમે તે પ્રકારની ભાવના તમો ભાવી શકો. વિષ અને અમૃત બન્ને તમારી પાસે છે; જેમાંથી ગમે તે તમે લઇ શકો. તમે [illegible] જે જે અંશે ઉત્પન્ન થયું છે તેને તમો [illegible] તે [illegible] ભાવનામાં વાપરી શકો. [illegible] અને [illegible] પ્રકાર [illegible] તમારી પાસે અંતરમાં અનંત [illegible]

ભાવનાથી આત્મા ઉચ્ચ થાય છે, માટે એમ ભાવના કરવી કે હું કદી પાખંડી છુંજ નહીં. તેમજ કદી નિર્ધનની ભાવના કરવી નહિ; જ્ઞાનાદિ અનંત ધનનો સ્વામી આત્મા છે, તેને કેમ નિર્ધન ગણાય? પૈસા નથી તેથી કોઇ આત્માને નિર્ધન છે એમ કહે તો તે સત્ય નથી. કારણ કે સોનું રૂપું વિગેરે પુદ્ગલધનથી તો આત્મા ત્રણ કાલમા ધનવાન્ છેજ નહિ. જડ વસ્તુને ધન કેમ કહેવાય? વ્યવહારમા જગત્‌ના લોકો ભ્રાંતિથી ગમે તેમ કહે, પણ જ્ઞાનીજીવ તો જ્ઞાન દર્શન ચારિત્ર, વીર્યાદિગુણને જ ધર્મ કહે છે, માટે આત્મિકધન તો સદાકાળ અંતરમા છે. તેથી હું અનંતધનનો અધિપતિ છું; એમ ઉચ્ચભાવના લાવવી કે જેથી પોતાનું ધન પ્રકટ થાય. મોહી અને દ્વેષીપણ આત્મા નથી. શુદ્ધ નિશ્ચયનયની દૃષ્ટિથી જોતાં આત્મા મોહથી અને દ્વેષથી પણ ભિન્ન છે. માટે મોહની અને દ્વેષની નીચભાવના કદી કરવી નહિ; મોહથી અને દ્વેષથી રહિત હું છું; વસ્તુતઃ સર્વજીવો મોહ અને દ્વેષથી રહિત છે. માટે અન્યજીવો પ્રતિ પણ ઉચ્ચ ભાવના ભાવવાથી પરમાત્મસ્વરૂપને તમે પ્રાપ્ત કરશો. પરમાત્મસ્વરૂપી થવાને માટે આવી ઉચ્ચભાવનાની કુંચીનો ક્ષણે ક્ષણે ઉપયોગ કરશો તો થોડા દિવસમાં-અલ્પમાસમા તમારૂં જીવન ઘણું સુખમય લાગશે અને આત્માએ ઉચ્ચકોટી પ્રાપ્ત કરી છે, અને તે આગળ વધતો જાય, એવો તમને અનુભવ થશે.

હે ભવ્યાત્માઓ! તમે આત્મશ્રદ્ધામાં દૃઢ રહો; જેમ જેમ આત્મશ્રદ્ધા દૃઢ તેમ તેમ વૈરાગ્યનું જોર વધશે. આત્મશ્રદ્ધા તમને ઉચ્ચકોટી ઉપર મૂકશે, આત્મશ્રદ્ધાથી સત્ય વિવેક પ્રકટ થશે, આત્મશ્રદ્ધાવિના કોઈ [illegible] ધર્મકૃત્યને પણ અંતઃકરણથી તમે નહિ કરી શકો; જ્યારે આત્મશ્રદ્ધા પ્રકટ

થશે ત્યારે આત્મપ્રેમ જાગૃત થશે, આત્મપ્રેમથી સર્વ જીવોની સાથે મૈત્રીભાવના દૃઢ થશે.

સર્વ દુનિયાની વસ્તુનો એક ઠેકાણે રહીને પ્રકાશ કરનાર આત્મા છે, સૂર્યનો પ્રકાશ નિયમિત ક્ષેત્રમાં પડે છે, અને ચંદ્રનો પ્રકાશ પણ નિયમિત ક્ષેત્રમાં છે. સૂર્ય અને ચંદ્રના પ્રકાશથી અરૂપી વસ્તુ જણાતી નથી, પણ આત્માના જ્ઞાન પ્રકાશથી તો અરૂપી પદાર્થ પણ જણાય છે; સૂર્ય અને ચંદ્રના પ્રકાશથી આત્માને દેખી શકાતો નથી અને આત્માના જ્ઞાન અને દર્શનના પ્રકાશથી તો સૂર્ય ચન્દ્ર વિગેરે લોકાલોકને જાણી દેખી શકાય છે, કરોડ સૂર્ય ઉગે તો પણ આત્માને, પ્રકાશી શકતા નથી, અને આત્માના અંશ માત્ર જ્ઞાનથી સૂર્ય ચંદ્ર જાણી શકાય છે. આત્માની જ્ઞાનજ્યોતિ ભિન્ન અને અદ્ભુત છે, કહ્યું છે કે—

चंद्रभानु कोटी उगे, करे प्रकाश अपारजी,
तेहथी पण आत्मज्योति, जुदी अनंती धार,
जीवडा झगमगे छे ज्योति तारी, असंख्यप्रदेशेकरी ॥२॥
तेजनुं पण तेज ए छे एहमां सर्व समायजी
लटालटी नहि एहमां वंद, ज्ञानिथी परखाय,
जीवडा झगमगे छे ज्योति तारी, असंख्यप्रदेशेकरी ॥३॥

અનંતવસ્તુનો પ્રકાશ કરનાર, બાદશાહનો બાદશાહ, રાજાઓનો રાજા, ત્રિભુવનનો ઉપરી, અજ, અમર, અવિનાશી, આત્મા તમારા પ્રત્યેકના શરીરમાં ભિન્ન ભિન્ન છે, શરીરમાં તે કાષ્ટમાં અગ્નિની પેઠે વ્યાપી રહ્યો છે, જેના વડે તમો સમજી શકો છો, સારૂં ખોટું પારખી શકો છો તે આત્માને ઓળખો, શરીરમાં જ છે, તેનું રૂપ જુઓ. શ્રી વીર પરમાત્માએ તેનું યથાર્થસ્વરૂપ વર્ણન કર્યું છે, તેમના વચનદ્વારા અંતરમાં

શોધો, જે જ્ઞાનવડે તમે આત્માને શોધવા ધારો છો, તે જ્ઞાન પણ આત્માના અસંખ્યાત પ્રદેશોમા રહે છે, પોતે જ્ઞાતા છે, અને પોતેજ જ્ઞાનમા જ્ઞેયરૂપે ભાસે છે; મનુષ્ય જન્મમાં આત્માનું સ્વરૂપ પ્રાપ્ત કરવાનો સમય છે, આત્મામાં ધર્મ છે પણ વસ્તુમાં ધર્મ નથી. ગંગા, ગોદાવરી, કાશી, પ્રયાગ, યમુના વગેરે ઠેકાણે ભટકવાની શી જરૂર છે? જલ અને માટી તીર્થ નથી. આત્મા તેજ તીર્થ છે. અનંત શક્તિના સ્વામી તમે પોતેજ છો. પોતાનાથી ભિન્ન આત્મા નથી, કર્મ આવરણનો પરદો ચીરી નાખી આત્માનું દર્શન કરો!! દર્શન કરો! દર્શન કરો!

હે ભવ્યો, વીજલી, તાર, વિગેરે કરતા પણ આત્માનું સામર્થ્ય અનંતગણું વિશેષ છે આત્માના સામર્થ્યની તુલના થઇ શકતી નથી, અનંત બળનો ધણી આત્મા છે. આત્મવીર્યના બે ભેદ પડે છે, એક ક્ષાયોપશમિક આત્મવીર્ય અને બીજું ક્ષાયિકવીર્ય. તેમાં ક્ષયોપશમવીર્ય [illegible] તે મતિજ્ઞાન [illegible] વીર્ય કહેવાય છે, તેનો બાહ્યભાવમાં [illegible] કર્મો [illegible] કરે છે, અને તેજ વીર્ય, [illegible]

તેવા પ્રકારનાં કર્મ ગ્રહણ થાય છે, અને ક્ષયોપશમીય વીર્ય શક્તિ દ્વારા અંતરમાં ધ્યાનથી ઉતરી યોગની ચંચલતાને રૂંધી સ્થિરોપયોગમાં દશમા દ્વારે રમે છે, અને ત્યાં નિશ્ચલ ધ્યાનથી જેટલા પ્રમાણમાં રમણતા કરે તેટલા પ્રમાણમાં કર્મવર્ગણાઓ ખરતી જાય છે. આત્માના ગુણો તે તે અંશે નિરાવરણ થઈ પ્રકાશ કરે છે. શ્રી આનંદઘનના શ્રી મહાવીર સ્વામીના સ્તવનમાં ટબાકાર શ્રી જ્ઞાનવિમલસૂરિ દશમાદ્વારે આત્માને સ્થિર કરવાનું કહે છે; એમ ધ્યાનની વીર્યશક્તિ યોગે મતિજ્ઞાનના સ્થિર ઉપયોગથી આત્મસ્વરૂપમાં સ્થિરતા થવાથી આત્મામાં કર્મની વર્ગણાઓ પેસી શકતી નથી, અને ધ્રુવતાના યોગે આત્માના સુખનો અનુભવ આવે છે, તેમજ શુકલધ્યાન દ્વારા ઘાતી કર્મ ખપાવી આત્મા અનંત શક્તિ પ્રાપ્ત કરે છે; ક્ષાયિકભાવીય અનંત વીર્યશક્તિ છે તે પુદ્ગલમાં પરિણમતી નથી; ક્રમે ક્રમે આત્મા કર્મથી દૂર થાય છે. સર્વ સંગપરિત્યાગની આ સ્થિતિ છે. આવી આત્મશક્તિ આત્મામાં ગુપ્ત છે; અરણિકાષ્ઠનું મથન કરતાં જેમ અગ્નિ પ્રકટ થાય છે તેમ આત્મધ્યાનની સ્થિરતાથી અનંત વીર્યશક્તિ પ્રકટ થશે. અંતરમાં શોધો. આત્મશ્રદ્ધાથી સ્વસ્વરૂપમા સ્થિર રહો.

હે આત્માઓ ! પર પુદ્ગલદશાના યોગે તમે પરતંત્રતાની બેડીમા પડ્યા, અને તેથી સંસારી કહેવાઓ છો, પરપુદ્ગલ રમણતાના યોગે અનંત અનંત કર્મની વર્ગણાઓ સમયે સમયે ગ્રહણ કરો છો, અને તેથી ચોરાસીલાખ જીવયોનિમાં અનંતીવાર ભટકવુ પડ્યુ. હજી પણ ભવ્યાત્માઓ ચેતો !! ગયો વખત પાછો આવનાર નથી, આજકાલ કરતાં આયુષ્ય ખૂટે છે. પરતંત્રતાની બેડીમાં રાજા રાણા બાદશાહ ચક્રવર્તિ સુરપતિ પણ પરતંત્ર છે.

સ્વતંત્ર નથી; જ્યાંસુધી પોતાના આત્માને સ્વામી કર્યો નથી, ત્યાંસુધી ચક્રવર્તિ, સુરપતિ પણ અનાથ છે—રાગદ્વેષરૂપ મહા-મલ્લોએ આત્માને કબજે કર્યો છે. એવાઓ ભલે શેઠ, રાજા, બાદશાહ કહેવાય, પણ તેઓ પરભાવમા વિશેષ મગ્ન હોવાથી વિશેષ પરતંત્ર છે. કેદમાં પડેલા મનુષ્યો જેમ પરતંત્ર છે તેમ રાજા પણ પરતંત્ર છે. પંચેન્દ્રિયની પરતંત્રતા જે ભોગવે છે તે કદી સુખી હોતા નથી, ઈન્દ્રિયોના આધીન જેનુ સુખ છે તે પરતંત્ર કહેવાય છે. વિકલ્પસંકલ્પવાળા મનના કબજામાં જે પડેલા છે તે પણ પરતંત્ર છે; ચાર ગતિમા પરિભ્રમણ કરાવનાર મન છે. મૂળ તો વાનર કરતા અતિ ચંચળ મન છે, તેને મોહરૂપ દારૂ પાયો, અને તેને સ્વેચ્છારૂપ નિસ-રણી આપી ત્યારે ને કુદવામા ખામી રાખે નહિ—એવા મનના વશમા રહેલા લોકીઆઓ રાત્રીદિવસ હાયવરાળ કરે છે, રોડે છે, ભમે છે, હસે છે, રૂવે છે, ખુશી થાય છે, વળી તેવા ચંચળ મનના તાબે રહેનાર રાજાઓ, દોરદોર કરી મૂકે છે, અભિ-માનના છાકમા ચઢાનઢા બેઠે છે પ્રજા ઉપર અનેક પ્રકારના જુલમ કરે છે. ત્રાસ આપે છે, અને જાણે છે કે અમે સ્વતંત્ર છીએ પણ તે મનના વશ પડી પામર જેવી દશા કરે છે—એ વ તેઓ ભૂલી ગયા છે. અનંત શક્તિવાળો આત્મા કર્મના યોગે પરતંત્રતાની બેડીમા પડેલ છે. સ્વતંત્રતાની ઉમેદ રાખવાના અનેક [illegible] છે [illegible] ઇન્દ્રિયો [illegible] વિચારથી [illegible] છે, તે [illegible] કરી સ્વતંત્ર થાય છે. સ્વતંત્ર થઈ [illegible] તેને [illegible] જ્ઞાની [illegible] કહેવાય છે માટે તેવું સ્વતંત્ર [illegible].

આત્મશક્તિ પ્રકાશ કરવાના ઘણાં પુસ્તક વાંચીએ છીએ, સાંભળીએ છીએ, ત્યારે મનમાં એમ આવે છે કે સર્વ શક્તિઓનો પ્રકાશ થાય તો સારૂં, પણ વાચ્યા ને સાભળ્યાબાદ આત્મશક્તિયોનો પ્રકાશ કરવાને કંઇપણ કરવામાં આવતું નથી, જેથી પ્રકાશ થતો નથી.

આત્મશક્તિયોનો પ્રકાશ કરવા માટે પ્રતિદિન ઉચ્ચભાવના રાખવી, અન્તર્મુખતા રાખવી. પરમાત્માભક્તિમાં લીન થવુ, ઉપાધિનો નાશ કરવો, સમભાવ રાખવો—ઇત્યાદિ ઉપાયોને આચારમાં મૂકવામાં આવે તો અંતે સર્વ શક્તિયોનો પ્રકાશ થાય છે. સતત ઉદ્યમના બળથી અનેક કાર્યની સિદ્ધિ થાય છે. અનેક મહાત્માઓએ સદુપાયોથી સર્વ શક્તિયો પકટાવી છે, હાલ પણ પ્રકટે છે, અને ભવિષ્યમા પ્રકટશે. આત્મા ધારે તે કરી શકે છે, આત્મપ્રયાસ જેના સન્મુખ થાય છે તેની તે સિદ્ધિ કરે છે; ભાગેલા ટાટીએ, દીન મુખે સદુપાયોને સેવવામા આવે તો આત્મશક્તિયોનો પ્રકાશ શી રીતે થઇ શકે? આત્મોત્સાહ, આત્મપ્રેમ અને ધૈર્યથી સદુપાયોને સેવવા જોઇએ. સદુપાયોથી સર્વ શક્તિયો પ્રકટ થશે, સમતાના ફળ મીઠા છે, હળવે હળવે સર્વ થશે. વડના બીજથી એકદમ કંઇ વડનું વૃક્ષ મોટું થતું નથી, હળવે હળવે થાય છે, પૂર્વભવનો ઉદ્યમ હોય તો આ ભવમા વિશેષ ફળ મળે છે કોઇ માણસે એક વખતે અરધો કૂવો ખોદેલો હોય તો તેને બીજીવાર જયાથી કૂવો ખોદવાનો બાકી હોય ત્યાંથી ખોદવાની જરૂર પડે છે, અને એક મનુષ્યને પ્રારંભથી કૂવો ખોદવો હોય તો વધારે કામ લાગે છે, તેમ અત્રે પણ સમજી લેવું [illegible] ભવના દૃઢ સંસ્કારવાળા જીવો સર્વ શક્તિયોનો

પ્રકાશ થોડા કાળમાં કરી શકે છે અને અને આ ભવમાંજ જેણે સદુપાયોનો પ્રયત્ન આદર્યો છે, તેને ઉત્કટ આત્મવીર્યનો વેગ ન હોય તો વધારે વખત લાગે છે, જો ફળની વાર લાગે તો સત્પુરૂષે સમજવું કે હજી વિશેષ સદુપાયોનો પોતાના વીર્યવેગથી ઉદ્યમ કરવો જોઇએ. ઉદ્યમી પુરૂષ અંતે કર્મનો પરાજય કરે છે, અને આત્માની અનંતઋદ્ધિ પ્રાપ્ત કરે છે, સદાકાળને માટે સુખી થાય છે, સહજાનંદપારાવારમાં ઝીલે છે.

આત્મશક્તિનો મહિમા અપરંપાર છે. અઠ્ઠાવીશ પ્રકારની લબ્ધિ વા પચાસ પ્રકારની લબ્ધિયો પામવી તે સર્વ શક્તિયો આત્માની છે. એક ઈન્દ્રિયથી પાંચ ઈન્દ્રિયોનું કામ કરવું એ પણ એક પ્રકારની આત્મશક્તિ છે; શ્રી ગૌતમસ્વામીએ એક પાત્રમાં પન્નરસેં તાપસોને ક્ષીરાન્ન ભોજન કરાવ્યું તે પણ આત્મશક્તિનો મહિમા છે; આત્મશક્તિથી શું થઇ શકતું નથી ? અલબત્ત સર્વ થઇ શકે છે. એક યોગી મહાત્મા, દુરાશિષથી હજારો મનુષ્યનો નાશ કરે છે, અને તેજ યોગી મહાત્મા સારી આશિષથી હજારો મનુષ્યનું ભલું કરી શકે છે, આત્મશક્તિયોના અનેક પ્રકારના ભેદ છે જડ પદાર્થોમાં એવી કોઇ શક્તિ છે નહિ કે તે આત્મશક્તિની તુલના કરી શકે; આત્મશક્તિ આગળ દેવતા પાણી ભરે છે, શ્રી સનત્કુમારચક્રવર્તિ ઋષિરાજને તપશ્ચર્યા કરતાં [illegible] લબ્ધિ [illegible] પણ થઇ [illegible] રોગ મટાડવા [illegible] ની આત્મ[illegible]

પૂર્ણતા સિદ્ધભગવાનોને હોય છે. પેટીમાં અનેક પ્રકારના રત્ન ભર્યાં હોય અને તાળું માર્યું હોય અને પેટી ઉપર એમ લખ્યું કે-આ પેટીમાં અમૂલ્ય રત્નો ભર્યાં છે-એમ સર્વ વાંચી આનંદ પામે, પણ જ્યાં સુધી તાળું ઉઘાડયું નથી ત્યાં સુધી કોઇ તે ધનને પ્રાપ્ત કરતું નથી; કોઈ વિચક્ષણ ગમે ત્યાંથી તાળું ઉઘાડવાની કુંચી પ્રાપ્ત કરે અને તાળું ઉઘાડે તો તેને ધન મળે છે. તેમ અત્રે પણ સમજવાનું કે, આત્મારૂપ પેટીમાં જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર, વીર્ય આદિ અનંતગુણરૂપ રત્નો ભર્યાં છે. અજ્ઞાન-મિથ્યાત્વરૂપ, આત્મપેટીને તાળું માર્યું છે, પરંતુ ભેદજ્ઞાનની ગમરૂપ કુંચી જે પ્રાપ્ત કરે છે તે તાળું ઉઘાડી આત્મપેટીમા ભરેલા રત્નો દેખે છે. પશ્ચાત્ તે કર્મમેલ નિવારી સદ્‌ગુણરત્નોની શુદ્ધિ કરે છે. તેથી તે આંતરસુખનો ભોક્તા બને છે, તે સંબંધી કહ્યું છે કે—

> रत्नभरेली पेटी पारखीरे आतमा,
> ताळां खोलीने धन देखीयुं वैरागी,
> आत्मारे मनप्यारा, लागीरे तारी प्रीतडी वैरागी.
> योगीरे यतिजन तने शोधतारे आतमा—
> गुणो अविनाशी केरा गायरे, वैरागी आतमा०

અનંતશક્તિના ભંડાર હે આત્મન્! તુંજ આરાધ્ય-પૂજ્ય છે-આત્મશક્તિનુ અપરિમિત બળ ચઉદભુવનમાં પ્રખ્યાત છે. આત્માની અનંત શક્તિનો ભોક્તા આત્મા છે, શુદ્ધ નિશ્ચયનયથી સર્વ આત્માઓ અનંતશક્તિના ભોક્તા છે, કર્માચ્છાદનથી સંસારીઆત્માઓ પરતંત્ર છે; જ્યારે કર્મનો નાશ થાય છે, ત્યારે આત્મા સ્વતંત્ર બને છે. શુદ્ધ સ્વતંત્રતાની પ્રાપ્તિ માટે હે ભવ્યાત્માઓ! અનંત શક્તિ ખીલવો, પ્રતિદિન અભ્યાસથી

આત્માની શક્તિ ખીલે છે; જે જે આત્માઓ સદ્‌ગુરુગમ પામીને અભ્યાસ કરે છે તે તે આત્માઓ શક્તિયો ખીલવી શકે છે. બીજના ચંદ્રની પેઠે આત્માની શક્તિ ક્ષણે ક્ષણે વૃદ્ધિ પામે છે. સંપૂર્ણ કલાથી વૃદ્ધિ પામીને આત્મા લોકાલોકમાં સદાકાળ પ્રકાશ કરશે: અન્ય દેવતાઓને સાધીને વશ કરવામાં જેટલો પ્રયત્ન કરો છો, તેટલો પ્રયત્ન આત્મદેવની આરાધનામાં થાય તો કોઈ બાબતની ખામી રહે નહિ. ચમત્કારનું ઘર આત્મા છે. આત્માની શક્તિયો આગળ [illegible] નથી. આત્મશક્તિનો પ્રકાશ કરનાર યોગિરાજને દેવતાઓ પણ નમસ્કાર કરે છે. જે જે પુરુષો ચમત્કાર દેખાડે [illegible] તે પુરુષો આત્મશક્તિના કોઈ પણ અંશથી ચમત્કાર દેખાડે છે. ચમત્કાર ત્યાં નમસ્કાર. આ નિયમની ખાત્રી આત્મશક્તિપ્રકાશથી થાય છે. આત્મશક્તિની શ્રદ્ધાવાળાને આ બાબતનો [illegible] છે. આત્મશક્તિની શ્રદ્ધાથી સ્વપરમાર્ગમાં જતી [illegible] છે. ધ્યાનયોગનિષ્ઠ સત્પુરુષોના સમાગમથી આત્મશક્તિની [illegible] પામે છે; જ્યાં સુધી આત્મશક્તિની [illegible] તેનો [illegible] ત્યાં સુધી [illegible] થતી નહિ; ખરેખર [illegible] સર્વ [illegible] આત્મા છે.

સર્વ શક્તિની આત્મસ્વરૂપ [illegible] [illegible]

[illegible]

નકામું છે તેમ આત્મજ્ઞાન વિનાના ભણતરથી કંઇ સિદ્ધિ થતી નથી કહ્યું છે કે :—

पढना गुणना सबहि जूठा, जब नहि आतम पिछाना,
घर विना क्या जान तमासा, लूण बण भोजनकुं खाना.
अलख देशमें वास हमारा, मायासें हम हे न्यारा,
निर्मळ ज्योति निराकार हम, हरदम हस ध्रुवका तारा.

બાહ્યજ્ઞાનથી કંઇ આત્મશક્તિનો પ્રકાશ થતો નથી આત્મજ્ઞાનથીજ આત્મશક્તિનો પ્રકાશ થાય છે. આત્મજ્ઞાન તીવ્રદશા છે તેજ ચારિત્ર છે અને તેથી કર્મનો ક્ષય થ જાય છે, કહ્યું છે કે :—

जं अनाणी कम्मं, खवेइ बहुयाहिं वास कोडीहिं,
तं ना णीति हिगुत्तो, खवेइ ऊसासमित्तेण ॥१॥

આત્મજ્ઞાનથી ધ્યાન થાય છે, આત્મજ્ઞાનથી ધ્યાનની પરંપરામા અનંતસુખનો અનુભવ આવે છે, આત્મધ્યાનમાથી ચુકાય તો પણ પાછું આત્મધ્યાન કરવું જોઇએ. આત્મધ્યાનની સંતતિ તુટે તો પણ આત્મભાવનાથી ફરીથી જ્ઞાનીપુરૂષ સાધે છે. કહ્યું છે કે :—

श्लोक

आत्मानं भावयन्नाभि, र्भावनाभिर्महामतिः
त्रुटितामपि संधत्ते, विशुद्ध्यानसंततिम ॥१॥

આત્મજ્ઞાનથી આત્મધ્યાન ધરવું જોઇએ. ધ્યાન એ અંતરચારિત્ર છે. ધ્યાનીએ પુનઃ પુનઃ લક્ષ્યમાં આ વાત રાખવાની છે, તે એ છે કે ક્રોધાદિક પ્રસગે પણ હૃદયમાં ક્રોધ ધારણ કરવો નહિ કારણ કે, ક્રોધ કરવાથી પૂર્વ કોટી વર્ષ પર્યંત પાળેલું ચારિત્ર નષ્ટ થાય છે.

जं अज्जियं चरित्तं, देसुणाएवि पुव्वकोडीए,
तंपि कसायमित्तो, हारेइ नरो मुहुत्तेण ॥१॥

કષાયને જીતી શાંત દાંત આત્માની ઉચ્ચ કોટિ પ્રાપ્ત કરવી જોઈએ. આત્માનું અનંતસુખનું આચ્છાદન કરનાર કષાય-પડદો છે, તેને ભેદીને અનંતસુખના ભોગી થવું જોઈએ. સંકલ્પવિકલ્પની પેલી તરફ આત્માનું નિર્વિકલ્પ સ્વરૂપ છે. સંતપુરૂષો નિર્વિકલ્પસ્વરૂપનો અનુભવ કરી અનંત સુખ પ્રાપ્ત કરે છે.

જ્ઞાનનયથી અને સપ્તભંગીથી આત્માની સવિકલ્પદશાનો અનુભવ થાય છે. આત્માના નિર્વિકલ્પ સ્વરૂપનો અનુભવ તો નિર્વિકલ્પદશામાં થાય છે. સવિકલ્પદશામાંથી નિર્વિકલ્પદશા સાધ્યદૃષ્ટિની પેલીપાર છે. સવિકલ્પ દશાના બે ભેદ છે, જ્ઞાનવાળી સવિકલ્પદશા અને ત્યાગ કરવા યોગ્ય બીજી અજ્ઞાનવાળી સવિકલ્પદશા જ્ઞાનવાળી સવિકલ્પદશાના પણ ઘણા ભેદ છે, ગીતાર્થ મુનિરાજોના સમાગમથી આ બાબતનું વિશેષ સ્વરૂપ સમજી શકાય છે નિર્વિકલ્પદશાનો કાળ અલ્પ છે. તેથી આત્મજ્ઞાનવાળી સવિકલ્પદશાનું અપ્રમત્તભાવે સેવન કરવું કે જેથી નિર્વિકલ્પદશામાં પુનઃ પુનઃ રમણતા થાય આત્મજ્ઞાનાર્થે જ્ઞાનનય અને સપ્તભંગીનું સ્વરૂપ સમજવું [illegible] સમ્યક્ત્વની સિદ્ધિ થાય છે [illegible] જોઈએ. [illegible] પ્રવેશ કરીને અપ્રમત્ત [illegible] અને [illegible] જ્ઞાની આત્મ[illegible] [illegible] અને [illegible] [illegible] છે. [illegible] અને [illegible] [illegible] અને તેથી [illegible] [illegible]

નકામું છે તેમ આત્મજ્ઞાન વિનાના બહુશ્રુતથી કંઇ સિદ્ધિ થતી નથી કહ્યું છે કે :—

पढना गुणना सबहि जूठा, जब नहि आतम पिछाना,
वर विना क्या जान तमासा, लूण विण भोजनकुं खाना·
अलख देशमें वास हमारा, मायासें हम हे न्यारा,
निर्मळ ज्योति निराकार हम, हरदम हस ध्रुवका तारा·

બાહ્યજ્ઞાનથી કંઇ આત્મશક્તિનો પ્રકાશ થતો નથી. આત્મજ્ઞાનથીજ આત્મશક્તિનો પ્રકાશ થાય છે. આત્મજ્ઞાનની તીવ્રદશા છે તેજ ચારિત્ર છે અને તેથી કર્મનો ક્ષય થઇ જાય છે, કહ્યું છે કે —

जं अनाणी कम्म, खवेइ बहुयाहिं वास कोडीहिं,
तं नाणी तिहिगुत्तो, खवेइ ऊसासमित्तेण ॥१॥

આત્મજ્ઞાનથી ધ્યાન થાય છે, આત્મજ્ઞાનથી ધ્યાનની પરંપરામાં અનંતસુખનો અનુભવ આવે છે, આત્મધ્યાનમાંથી ચુકાય તો પણ પાછું આત્મધ્યાન કરવું જોઇએ. આત્મધ્યાનની સંતતિ તુટે તો પણ આત્મભાવનાથી ફરીથી જ્ઞાનીપુરૂષ સાધે છે. કહ્યું છે કે :—

श्लोक

आत्मानं भावयन्नाभि, र्भावनाभिर्महामतिः
त्रुटितामपि संधत्ते, विशुद्धध्यानसंततिम् ।१।

આત્મજ્ઞાનથી આત્મધ્યાન ધરવું જોઇએ. ધ્યાન એ અંતરચારિત્ર છે ધ્યાનીએ પુનઃ પુનઃ લક્ષ્યમાં આ વાત રાખવાની છે, તે એ છે કે ક્રોધાદિક પ્રસંગે પણ હૃદયમાં ક્રોધ ધારણ કરવો નહિ કારણ કે, ક્રોધ કરવાથી પૂર્વ કોટી વર્ષ પર્યંત પાળેલું ચારિત્ર નષ્ટ થાય છે.

जं अज्जियं चरित्तं, देसुणाएवि पुव्वकोडीए
नपि कसायमित्तो, हारेइ नरो मुहुत्तेण ॥१॥

કષાયને જીતી શાંત દાંત આત્માની ઉચ્ચ કોટિ પ્રાપ્ત કરવી જોઈએ. આત્માનું અનંતસુખનું આચ્છાદન કરનાર કષાય-પડદો છે. તેને ભેદીને અનંતસુખના ભોગી થવું જોઈએ. સંકલ્પવિકલ્પની પેલી તરફ આત્માનું નિર્વિકલ્પ સ્વરૂપ છે. સંતપુરૂષો નિર્વિકલ્પસ્વરૂપનો અનુભવ કરી અનંત ગુણ પ્રાપ્ત કરે છે.

સાતનયથી અને સપ્તભંગીથી આત્માની સવિકલ્પદશાનો અનુભવ થાય છે. આત્માના નિર્વિકલ્પ સ્વરૂપનો અનુભવ તો શબ્દદૃષ્ટિની પેલીપાર છે. સવિકલ્પદશામાંથી નિર્વિકલ્પદશામાં જવાય છે. સવિકલ્પ દશાના બે ભેદ છે, જ્ઞાનવાળી સવિકલ્પદશા અને ત્યાગ કરવા યોગ્ય બીજી અજ્ઞાનવાળી સવિકલ્પદશા. જ્ઞાનવાળી સવિકલ્પદશાના પણ ઘણા ભેદ છે, ગીતાર્થ મુનિરાજોના સત્સમાગમથી આ બાબતનું વિશેષ સ્વરૂપ સમજી શકાય છે. નિર્વિકલ્પદશાનો કાળ અલ્પ છે. તેથી આત્મજ્ઞાનવાળી સવિકલ્પદશાનું અપ્રમત્તભાવે સેવન કરવું કે જેથી નિર્વિકલ્પદશામાં પુનઃ પુનઃ રમણતા થાય. આત્મજ્ઞાનાર્થે સાતનય અને સપ્તભંગીનું સ્વરૂપ સમજવું જોઈએ. સમ્યગ્જ્ઞાનથી સમ્યક્ચારિત્રની સિદ્ધિ થાય છે. આત્મજ્ઞાની આત્મચારિત્રમાં પ્રવેશ કરીને અપ્રમત્તદશાનો અનુભવ-સુખાસ્વાદ કરનાર યોગીઓ જાણે છે [illegible]

પૂર્ણશ્રદ્ધાના યોગે શુદ્ધ સ્વરૂપથી ચલાયમાન થતો નથી. તેમજ શાતાવેદનીયના યોગે અનેક પ્રકારની બાહ્યઋદ્ધિની પ્રાપ્તિ થાય તો પણ તેમાં આત્મજ્ઞાની રાચતો માચતો નથી. શાતાના અને અશાતાવેદનીયના ભોગોમાં આત્મજ્ઞાની લેપાતો નથી. આત્મસ્વરૂપમાં આત્મજ્ઞાની લયલીન થઇ રહે છે. ઓદયિકભાવના અનેક સંયોગો વચ્ચે પણ આત્મજ્ઞાની પોતાના સ્વરૂપમાં ઉપયોગવડે રમે છે. માટે સાતનય અને સપ્તભંગીથી આત્મજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવું જોઈએ. આત્મતત્ત્વોપાસક પ્રિય બન્ધુઓ! મારા અને તમારા આત્માઓ એક સરખા ધર્મવાળા છે. તમારામા અને મારામાં કશો ભેદ નથી. તમો અને હું ચૈતન્યધર્મવાળા છીએ. તમારા અને મારા શુદ્ધરૂપમાં કંઇ પણ ભેદ નથી. તમારી અને મારી સમાન જાતિ છે. તમારી અને મારી કર્મઉપાધિથી વિચિત્ર અવસ્થા દેખાય છે, તે કર્મજનિત વિચિત્ર અવસ્થાથી, કંઈ મૂળરૂપમાં ભેદ પડતો નથી. આત્માના શુદ્ધ ધર્મને સેવતા કર્મોપાધિ દૂર થાય છે. તમો જ્ઞાનાદિ અનંત ગુણવાળા છો અને હું પણ જ્ઞાનાદિ અનંત ગુણવાળો છું, તેથી હે આત્માઓ!! તમોને હું પ્રેમથી ભેટું છું. શુદ્ધ પ્રેમથી તમને ભેટતા સહજાનંદની ખુમારી પ્રકટે છે. હે જીવો! જીવત્વધર્મની અપેક્ષાએ તમારામા અને મારામાં કંઇ ભેદ નથી. હે ભવ્યાત્માઓ! જેવું મારૂરૂપ છે તેવુંજ તમારૂં રૂપ છે. જ્યારે શુદ્ધધર્મ તમારો અને મારો એક છે, ત્યારે તમો સર્વ જીવો મારા સત્ય મિત્રો છો, એમા શું કહેવું? તમારી સાથે મૈત્રીભાવથી વર્તી આત્માની શક્તિયે પ્રકટ કરવાનો ઉપાય તમને બતાવું અને તમારા આત્માપ્રતિ ભાવદયાથી વા ચૈતન્યભક્તિથી વર્તું એમા હું કંઇ વિશેષ પ્રયત્ન કરતો નથી. મિત્રનો ધર્મ છે કે

તમને તમારા આત્માનું શુદ્ધ સ્વરૂપ બતાવવું અને તમોને ઉચ્ચ ભાવનાની કોટિમાં પ્રવેશ કરાવવો. "જગત્ સહુ મિત્રો મારા છે, મમત્વભાવ વિસાર્યા છે"—એ મહાવાક્ય પરમ મૈત્રીભાવનાનું સ્વરૂપ દર્શાવી મને સર્વ આત્માઓપ્રતિ ઉચ્ચ દૃષ્ટિથી જોવાનું કહે છે. ચોરાશીલાખજીવયોનિમાં પરિભ્રમણ કરતા સર્વ જીવો મારા મિત્ર છે એમ જણાતા હવે મારો કોઈ શત્રુ જણાતોજ નથી. તેમજ મારૂં આત્મસ્વરૂપ બગાડવાને કોઇ જીવ સમર્થ નથી. અજ્ઞાનાવસ્થામાં જે મેં શત્રુઓ ધાર્યા હતા, તે શત્રુભાવનો નાશ થયો છે. કર્મના યોગે જીવો દુષ્ટ હોય તો પણ શુદ્ધનિશ્ચયથી જોતાં તે જીવો દુષ્ટ નથીજ. તેથી શુદ્ધ દૃષ્ટિથી જોવાનો મે અભ્યાસ પાડ્યો છે. જેથી જીવો તો કોઈ દુષ્ટ લાગતા નથી. કર્મજ દુષ્ટ છે—એમ વિચારતા માલમ પડે છે, તો પણ હવે એમ લાગે છે કે, કર્મના ઉપર દ્વેષદૃષ્ટિથી જોતા કંઇ હિત થવાનું નથી. કારણ કે, કર્મનો જેવો સ્વભાવ છે તે પ્રમાણે કર્મ પોતાનો ધર્મ બજાવે છે, તેને દુષ્ટ માનીને તેના ઉપર દ્વેષ કરવાથી કંઇ તે પોતાને દુષ્ટ ધર્મ મૂકી દેનાર નથી. જીવ અને અજીવ—કર્મ ઉપર દુષ્ટભાવથી જોવાના કંઈ લાભ ભાસતો નથી, માટે મેં હવે શુદ્ધ નિશ્ચય નયથી પુદ્ગલ અને જીવદ્રવ્યનું શુદ્ધસ્વરૂપ જોવાનો અભ્યાસ પાડ્યો છે તેથી દ્વેષદૃષ્ટિની મહાજ્વાલા ઉપ-શમ થતી દેખાય છે. હવે [illegible] [illegible] શુદ્ધ સ્વરૂપ [illegible] [illegible] શુદ્ધસ્વરૂપ [illegible] [illegible] અને તેથી [illegible] [illegible]

આત્માનું આનંદ-જીવન પ્રકાશતું માલમ પડે છે. વળી હે જીવો!! તમારામાં અને મારામાં એક સરખો અનંત ધર્મ હોવાથી તમારી અને મારી ઐક્યતા પ્રત્યક્ષ અનુભવમાં આવે છે, તેથી મારા આત્માની પેઠે તમારૂં પણ સદાકાળ હિત ચિંતવવું જોઇએ અને તમારા પ્રતિ મારે શુદ્ધ નિશ્ચયની દૃષ્ટિથી જોવું જોઇએ. હે સર્વ જીવો!! તમે ગમે તે પંથ પાળતાં હો, ષડ્ દર્શનમાંથી ગમે તે દર્શનમાં તમારો રાગ હોય તો પણ નિષ્કામમિત્રદૃષ્ટિથી મારે તમારા આત્માની શુદ્ધોન્નતિ કરવી જોઇએ. તમારૂં મૂળ શુદ્ધ સ્વરૂપ જણાવવું તેજ મારૂં કર્તવ્ય છે ગમે તે વિચારવાળા તમે હોત તોપણ મારી શુદ્ધ ક્ષમાપના ખરા અંતઃકરણથી જાણીને અને મિત્રભાવથી બતાવેલી-તમારી શુદ્ધદશાનો વિચાર કરી માધ્યસ્થદૃષ્ટિથી વિચારશો તો મારી ક્ષમાપનામા રહેલું રહસ્ય તમો સમજી શકશો; તમો પણ શુદ્ધ ક્ષમાપનાના અધિકારી થઈ ઉચ્ચકોટિ ઉપર આવશો, તેમજ મારા ઉપર મૈત્રીભાવના રાખવાને યોગ્ય થશો, અને સર્વ જીવોને પણ મિત્ર ધારશો-તમારો એક જીવ મિત્ર નથી, બે જીવ મિત્ર નથી. પણ જગત્માં રહેલા અનંત જીવો તમારા મિત્રો છે એવી વિશાલદૃષ્ટિ થતાં વૈરબુદ્ધિનો નાશ થશે, અને તેથી તમારૂં હૃદય ગંગાના જળની પેઠે નિર્મલ થશે. અંતે તમો સિદ્ધ બુદ્ધ પરમાત્મા થશો, એમ વિશ્વાસબુદ્ધિથી માનશો.

મન વચન અને કાયાના દુષ્ટવ્યાપારોથી હે જીવો!! તમારૂં અહિત કર્યું હોય તે સંબંધી મિથ્યાદુષ્કૃત દઉં છું. સવ્વસ્સવિ દેવસિઅ દુચ્ચિંતિઅ દુબ્ભાસિઅ દુચ્ચિટ્ઠીય તસ્સ મિચ્છામિ દુક્કડં—મન, વચન અને કાયાથી હે

જીવો!! તમારૂં શ્રેયઃ કરવું જોઈએ. અહિંસા પરમો ધર્મઃ—દયા મોટામાં મોટો ધર્મ છે, આત્મવત્ સર્વ ભૂતેષુ ય પશ્યતિ સ પશ્યતિ—આ નિયમને અનુસરી પોતાના સમાન સર્વ જીવોને દેખવા માટે અભ્યાસી બન્યો છે. અન્ય જીવોની આતરડી દુઃખવવી ત્યા દયાનો પાઠ પૂર્ણ-પણે શી રીતે કહેવાય? કોઈનું જરા માત્ર બુરૂં ઇચ્છવું નહિ. એવી વીરપ્રભુની વાણી પરમકરુણામૃતનું પાન કરાવે છે. પરજીવોનું અશુભ ચિંતવના પ્રથમ અશુભપરિણામ પોતાના હૃદયમા ઉત્પન્ન થવાથી પોતાનું અશુભ થાય છે, અને તેથી પોતાના આત્માનો ઘાત થાય છે; 'પરિણામે બંધ. ઉપયોગે ધર્મ અને ક્રિયાએ કર્મ.' તેમા પ્રથમ પરિણામે બંધ એ મહાવાક્યનુ મનન કરવુ જોઈએ. અશુભ પરિણામ ઉત્પન્ન થવાથી પાપ લાગે છે. અને પાપથી પોતાનો જ આત્મા દુર્ગતિમા જતા દુઃખ પામે છે માટે જે બંધ પોતાના [illegible] અશુભ પરિણામ ઉત્પન્ન કરતો નથી, તે ખરેખર [illegible] કરે [illegible] તેજ ખરેખર [illegible]
તેજ [illegible]
[illegible]

ચોરી, સ્વાર્થબુદ્ધિ વિગેરે દોષોથી હે જીવો ! તમારૂં લેશ પણ અશુભ કર્યું હોય તેને ક્ષમાવું છું. રાગદ્વેષના યોગે અશુદ્ધ પરિણામથી પોતાના આત્માની હિંસા કરી હોય તો તે સંબંધી પોતાના આત્માને ખમાવુ છું.

ચોરાશીલાખ જીવયોનિમાં પરિભ્રમણ કરીને જીવ, મહા દુઃખ પામ્યો, હવે જન્મ જરા મરણનાં દુઃખનો નાશ કરવા માટે મૈત્રીભાવના ધારવી જોઇએ; અષ્ટાદશ પાપસ્થાનકવડે પોતાન આત્માનો તથા પરજીવોનો હું અનંતીવાર વૈરી થયો હોઉં તે સંબંધી મિથ્યાદુષ્કૃત દઉં છું. જગત્મા કર્મના વશ થયેલા સર્વ જીવો !!! તમો મારી ક્ષમાપનાથી વૈરનો ત્યાગ કરો અજ્ઞાનાવસ્થામાં જો કે લેખકના આત્માએ અહિત આચરણ કર્યું હોય તો પણ તેમાં કર્મનો દોષ જાણી ક્ષમા કરશો, મને ખમાવશો; હવે હું શુદ્ધ નિશ્ચયનય દૃષ્ટિથી તમારૂં શુદ્ધ સ્વરૂપ જોઉં છું કોઇપણ જીવનું અહિત કરીશ નહિ-કરાવીશ નહિ, અહિત કરનારની અનુમોદના પણ કરીશ નહિ. જીવોના સમાગમમાં હુ આ શરીર સંબંધે આવું છુ, અને આવીશ તો પણ નિરવદ્યયોગથી પોતાના આત્મામા રમણુતા કરીશ, અને તમારા આત્માની પરમાત્માવસ્થામા નિમિત્તકારણરૂપે, ભાવીભાવ હશે તો ઉપકારી થઇશ હે જગત્ના જીવો !! મેં ઉપદેશ તમને આપ્યો છે. તે કેવળ મૈત્રીભાવનાના પ્રેમથી આપેલો છે, તેમાં મિથ્યાત્વના યોગે તમને અરુચિ થઇ હોય તો તેની ક્ષમા કરશો; તથા તમારા હૃદયમાં રહેલું મિથ્યાત્વ નાશ પામો અને જો તમારા હૃદયમાં સમકિત હોય તો ચારિત્ર-

દૃષ્ટિમાં પ્રવેશ કરો, એમ ઇચ્છું છું. જગત્માં અજ્ઞાનના યોગે અનેક ધર્મના પન્થમાં પડેલા જીવો ! જો તમો આત્મસ્વરૂપ પ્રતિ દૃષ્ટિ દેશો તો તમને અન્યજીવોપર દ્વેષ થશે નહિ. અને સર્વ જીવોને મિત્ર તરીકે ગણી શકશો. જૈન દર્શનમાં મૈત્રી, પ્રમોદ, માધ્યસ્થ અને કારુણ્ય આ ચાર ભાવના ભાવવાની કહેલી છે. આવી ચાર ભાવનાને ભાવનાર જૈનબંધુઓ, પરમાત્મપદના અધિકારી થઇ શકે છે; જૈનધર્મનું યથાર્થ સ્વરૂપ જાણનારાઓ માધ્યસ્થભાવ ધારણ કરે છે, પરગુણ પરમાણૂન્ પર્વતી-કૃત્ય નિત્યં, નિજહૃદિ વિકસન્તઃ સન્તિ સન્ત કિયન્તઃ –અન્ય જીવોના પરમાણુઓ જેવા ગુણને પણ પર્વત સમાન ગણી પોતાના હૃદયમાં હર્ષ પામનારા કેટલાક સન્તપુરુષો છે. આ મહાનીતિનું વાક્ય પણ જૈનધર્મના જ્ઞાતાઓના હૃદયમાં યથાર્થ પ્રકાશ કરે છે. જૈન તત્ત્વની બલિહારી છે કે જેના પ્રતાપથી સર્વ જીવોને પોતાના આત્મ સમાન જાણીને મૈત્રીભાવમાં હું આરૂઢ થયો: સર્વ ધર્મના ગ્રંથોનો સૂક્ષ્મ બુદ્ધિથી અભ્યાસ કર્યો પણ ચિત્તમાં શ્રદ્ધા પ્રકટી નહિ પરંતુ જ્યારે શ્રી વીરપ્રભુનાં કહેલાં તત્ત્વ વાંચ્યાં, અને તેમણે કહેલી સાતનયની તથા સપ્તભંગીની વ્યાખ્યા વાંચી ત્યારે ધર્મની શ્રદ્ધા થઈ. જૈનદર્શનનો અનેકાન્તનયવાદ ખરેખર. હવે [illegible] પ્રમાણ નથી. સ્યાદ્વાદ-પ્રમાણયોગે [illegible]

ભવિતવ્યતાના યોગે સુપંથમા આવે છે. જો કે તેઓ મિથ્યાત્વના યોગે કુપંથમાં છે પણ તેઓનું મૂળ સ્વરૂપ તો સિદ્ધના સમાન છે. તેથી તે સિદ્ધ સમાન છે; તેમના પ્રતિ શુદ્ધનિશ્ચયદૃષ્ટિથી જોતાં તેઓ સિદ્ધ સમાન જણાય છે, તેમના આત્માનું શુદ્ધસ્વરૂપ મારા ઉપયોગમા જ્ઞેયપણે પ્રતિભાસે છે અને તેથી હુ કર્મથી રહિત બનું છું, અને તેઓને પણ શુદ્ધ દૃષ્ટિમાહાત્મ્યથી સમાગમમાં આવતા લાભ થાય છે, તેમના ઉપર કરુણા રહેછે. મારૂં જેવુ શુદ્ધ સ્વરૂપ છે તેવું અન્ય જીવોનું પણ શુદ્ધ સ્વરૂપ છે, એમ ભાવના ભાવતાં કોઇના ઔદયિક ભાવના દોષ ઉપર મારી દૃષ્ટિ પડતી નથી, અને તેથી દોષાકારરૂપે મારૂં મન થતું નથી, પણ એક સંવરનું સ્વરૂપ મારા અનુભવમા આવે છે-આવી મૈત્રી ભાવનાને પ્રતિદિન અભ્યાસમા મૂકવાની મારી દૃઢ પ્રતિજ્ઞા છે. મૈત્રી ભાવના મારા આત્માને નિર્મલ કરે છે, તેમ તે સર્વ જીવોને નિર્મલ કરે છે ગજસુકુમલ મૈત્રી ભાવના ભાવીને સદ્ગતિને પામ્યા, મેતાર્ય મુનિરાજ પણ મૈત્રીભાવના ભાવીને સદ્ગતિને પામ્યા. મૈત્રીભાવના ભાવતા એવા અનંતજીવો મુક્તિપદને પામ્યા, પામે છે, અને પામશે. જૈનધર્મનું પૂર્ણ જ્ઞાન થતાં સર્વ ધર્મમાથી સાપેક્ષનયબુદ્ધિથી જીવ સારાશ ખેંચી લે છે, અને જે વિભાગ અસત્ય હોય તે ઉપર માધ્યસ્થભાવ ધારણ કરે છે શ્રી કૃષ્ણભગવાન કે જે આવતી ચોવીશીમા તીર્થંકર થવાના છે, તે કૃષ્ણ ભગવાન્ શ્રીનેમિનાથ ભગવાનનો ઉપદેશ સાંભળી જૈનધર્મ પામ્યા હતા. તેઓની શુદ્ધદૃષ્ટિ થઇ હતી, તેપણ જૈનધર્મના જ્ઞાનના પ્રતાપેજ સમજવુ. જિન દર્શન આરાધના કરતાં સઘળાં દર્શનનું આરાધન થાય છે, જૈનધર્મનું

આરાધન કરતાં સઘળા ધર્મનું આરાધન થાય છે. કહ્યું છે કે—

जिनवरमां सघळां दर्शन छे, दर्शने जिनवर भजनारे, सागरमां सघळी तटिनी सहि, तटिनीमां सागर भजनारे ॥५८॥

દુનિયામાં અનેક પંથમાં જે કંઇ સત્યનો અંશ છે, તે જૈન ધર્મના જ્ઞાનથી જાણતાં ધર્મભેદની મારામારીઓથી જૈન ધર્મ દૂર રહે છે. ધર્મના નામે અનેક મનુષ્યોનો નાશ કરીને પોતાનો ધર્મ ફેલાવવો, એમ પાપી પુરુષોની માન્યતા છે. અન્યધર્મવાળાઓમાં આવા ઘણા દાખલા મળી આવે છે, પણ જૈનધર્મ તો સત્ય પ્રકાશથી એમ કહે છે કે, અન્યધર્મી ઉપર પણ દ્વેષ ચિંતવવો નહિ, અન્યધર્મ પાળનારાઓને મારવા નહિ, મનથી પણ અન્યધર્મવાળાઓનું ભૂંડું ચિંતવવું નહિ, તન. મન ધનથી તેમને સહાય આપવી અને તેમના આત્માને બોધિ બીજની પ્રાપ્તિ કરાવવી જોઇએ. અન્યજીવો ઉપર સાચી ભાવનાથી ઉપકાર કરતાં [illegible]

પ્રતિ પણ મારા શિષ્યધર્મ પ્રમાણે બરાબર ન વર્ત્યો હોઉં ત
અપ્રીતિ ઉપજાવી હોય–આશાતના કરી હોય તે ખમાવું
આપ પણ ખમશો. હે! શિષ્યો! તમને પણ હું ખમાવું
તમને ભણાવતાં–ગણાવતાં, ઉપદેશ દેતાં, શિક્ષા કરતાં
અપ્રીતિ–દ્વેષ ઉપજાવ્યો હોય તો તે ખમાવું
વ્યવહારથી તમે શિષ્યપણે છો, પણ વસ્તુતઃ જો
તમો મારા આત્મા સદૃશ છો; મારાથી તમારા હૃદય
નીચ ભાવના ઉત્પન્ન થઇ હોય તે સંબંધી ખમાવું છું, નય
પેક્ષબુદ્ધિથી તમને ઉપદેશ આપતાં તમારી તથા પ્રકારની બુદ્ધિ
અભાવે ઉલટો અર્થ કર્યો હોય, અને ઉલટાં આચરણ આચર
હોય તો તે સંબંધીનો દોષ મારા ઉપર ચઢાવશો નહિ
તમારા આત્માની પરમાત્મસ્થિતિ થવાને માટે ઉપદેશ દે
અપ્રીતિ–ઉપદ્રવ થયો હોય તેની ક્ષમાપના કરૂં છું. હે શિષ્યે
તમોને મારાથી બનતા પ્રયત્ને ઉચ્ચભાવના
અધિકારી ન બનાવ્યા હોય તેની ક્ષમા કરશો.
શિષ્યો! તમારૂં યથાયોગ્ય કલ્યાણ કરવામાં મેં યથા
ઉપદેશ ન દીધો હોય તો તેની ક્ષમા ઇચ્છું છું. હે શિષ્યે
તમારાપ્રતિ નિષ્કામ–બુદ્ધિથી ન વર્તાયું હોય તો તે સંબં
મિચ્છામિદુક્કડં દઉં છું. હે શ્રાવકો!! હે શ્રાવિકાઓ! મ
વચન–કાયાથી તમને અપ્રીતિ ઉપજાવી હોય આશાતના ક
હોય, તે ખમાવું છું અને તમે પણ ખમશો. જે શ્રાવકો સ
શ્રાવિકાઓપ્રતિ સમ્યગાચરણના અભાવે જિનાજ્ઞા વિરુદ્ધવર્ત
થયું હોય તો તે સંબંધી ખમાવું છું અને તમે પણ ખમ
દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ, ભાવથી મારા આત્માને ધર્મ ધ્યાનાદિ
ન ભાવ્યો હોય તે સંબંધી પશ્ચાત્તાપ કરૂં છું; જે

જીવોને ખમાવતો નથી, તેને આરાધના થતી નથી.
જીવ! કોઈને શત્રુ ધારીશ નહિ. તારૂં ભૂંડું કરવા કોઈ પણ સમર્થ નથી. સર્વ જીવો મિત્ર છે. ક્રોધ, માન, માયા, લોભનો ત્યાગ કરીને સર્વ જીવોને ખમાવ!! હૃદયમાં લઘુતા ધારણ કરી ઉપશમભાવમાં પ્રવેશ કર!! કુંભારના ઘરની પાસે ઉતરનાર સાધુના મિચ્છામિદુક્કડંની પેઠે વર્તન ન કર!! તારૂં ભલું કરવું, તારા હાથમાં છે, અનંતભવપરંપરાને તું તોડી નાખજે, તું શુદ્ધ ભાવનાથી ક્ષમાપના કરીશ તો ભવિષ્યકાલમાં વૈર ઝેરનો મૂળમાંથી નાશ કરી શકીશ. આત્માની મૈત્રીભાવનામાં હું પ્રવેશ કરૂં છું, રાજાઓ, ઠાકોરો, બ્રાહ્મણો, મુસલમાન, ખ્રીસ્તી, બૌદ્ધ વિગેરે જીવોનું મન, વચન, અને કાયયોગે અશુભ થયું હોય તો તે સંબંધી ખમાવું છું અને તેઓ પણ ખમો. ચાલતા, ખાતા, પીતા, ઉઠતાં, બેસતા, સુતા, મન, વચન, કાયાથી મેં ચોરાશી-લાખ જીવયોનિની વિરાધના કરી ઉપદ્રવ કર્યો હોય, પ્રાણનો નાશ કર્યો હોય તો તે સંબંધી મન વચન અને કાયાથી ખમાવું છું અને તેઓ પણ ખમો. અનંતભવ સંબંધી ક્ષમાપના કરૂં છું. તેમજ આ વર્ષની ક્ષમાપના પણ સાંવત્સરિક પ્રતિક્રમણ કરીને કરૂં છું. સાંવત્સરિક, ચાતુર્માસિક પાક્ષિક, [illegible] ક્ષમાપના કરીને ઘણા જીવો મુક્તિ [illegible] પામે છે અને પામશે. [illegible]

પરમાત્મા થાય છે. સર્વ મંગલનું ગૃહ ક્ષમાપના છે, આત્મજ્ઞાનથી ક્ષમાપના સર્વ જીવો કરો. સર્વ જીવો મંગલ માલાના સ્વામી બનો—આ પ્રમાણે ક્ષમાપના કરી ચોવીસ તીર્થંકરને વાંદું છું.

गाथा.

पवमह आलोइय, निंदिय गरहियदुगंछिअ सम्मं
तिविहेण पडिक्कंतो, वंदामि जिणे चउर्व्वीसं ॥१॥
शिवमस्तु सर्व जगतः परहितनिरता भवंतु भूतगणाः।
दोषाः प्रयांतु नाशं, सर्वत्रसुखी भवंतु लोकाः ॥२॥
इयं क्षमापना शुद्धा, सांवत्सरिका कृता मयाः
धर्मकल्याणकृत सत्या, बुद्धयब्धिमुनिना शुभा ॥३॥
भाद्रशुक्लचतुर्थ्यां हि, जिनाज्ञापालनोत्सुकः
क्षमापयति यो जीवान् प्राप्नोति स परंपदम् ॥४॥
अवलम्ब्यैव माध्यस्थ्य, वाचको लभते सुखम्
माणसायां चतुर्मासी, कृत्वैवं रचना कृता ॥५॥

ॐ अर्हं शान्तिः ३

વિ० સં० ૧૯૬૪ }
ભાદ્રપદ શુક્લપંચમી }

લે. બુદ્ધિસાગર.
મુ. માણસા.

મંડળના સભ્ય થવાના પ્રકાર—

રૂા ૨૫૦) અને ૫૦૦ આપનાર લાઈફ મેમ્બર થાય છે અને તેઓને મંડળ તરફથી પ્રકટ થતા દરેક ગ્રન્થની એક એક નકલ ભેટ આપાય છે અને રૂા ૧૦૦૦) અને ૨૦૦૦) આપના તેથી વધુ રકમ આપનાર પેટ્રન થાય છે અને તેઓને મંડળ તરફથી પ્રકટ થતા દરેક ગ્રન્થની બબે નકલ ભેટ આપાય છે. [illegible] [illegible] વિનંતી છે

નાણાં ભરવાનું સ્થળ } [illegible]

૧—ક્ષમાપના.

ક્ષમાપના ઉપર જુદા જુદા કાવ્યો ગુરૂશ્રીએ રચેલા છે અને પ્રકટ થયેલા છે જે પૈકી અતિ ઉપયોગી હોવાથી અત્રે કેટલાક આપવામાં આવ્યા છે.

નોંધ-સર્વે જીવો-સર્વ વાચકો કોઇપણ પ્રત્યે પોતાથી જે જે ભૂલો થઇ હોય-દોષો થયા હોય તે ખાસ યાદ કરી પશ્ચાત્તાપ કરી ખમાવશો અને ક્ષમાપના કરશો.

(આપસ્વભાવમાં રે અવધૂ સદા મગનમેં રહેના. એ રાગ)

સઘળા જીવને રે, આજ ખમાવું સાચા ભાવે,
ક્રોધ માન માયા ને લોભ, જીવો દુભવ્યા હણાવ્યા;
સંતાપ્યા પરિતાપ્યા જે મેં, આજે સર્વે ખમાવ્યા. સઘળા૦ ૧
અજ્ઞાને કાને જીવોનું-બૂરું કીધું ભાવે;
લાખચોરાશી યોનિ ભમતા, ખમાવું સમતાદાવે. સઘળા૦ ૨
દ્વેષ મનમાં અન્ય જીવોના-ઘાતક કર્યા વિચારો;
દ્વેષ વિચારોને ગર્હું છું, ત્યાગું હિંસાચારો સઘળા૦ ૩
એકેન્દ્રિય આદિથી માંડી, પંચેન્દ્રી સહુ જીવો,
કરી કરાવી હિંસા નિંદુ, ગર્હું પામી તીવો. સઘળા૦ ૪
હિંસા જૂઠ ચોરી જારી, દુષ્કર્મ નિંદુ જાણી;
પરિગ્રહયોગે હિંસા કીધી, ખમાવું ધર્મને આણી. સઘળા૦ ૫
[illegible]
[illegible] સઘળા૦ ૬
[illegible]
[illegible] સઘળા૦ ૭
[illegible]
[illegible] સઘળા૦ ૮

લડાઇ ટંટા દ્વેષને નિંદા,–કરી જીવ સંતાપ્યા;
રાગદ્વેષે કામે મુંઝી, જીવો જે જે કાપ્યા. સઘળા૦ ૯
પશુપંખી જલચર સંતાપ્યા, કૂડાં દીધાં આળો;
હાંસી ચાડીચૂગલી કીધી, દીધી દ્વેષે ગાળો. સઘળા૦ ૧૦
દુનિયાના ન્યાયે અન્યાયે, હિંસ્યા જેજે પ્રાણી;
અધર્મમાંહિ ધર્મને માની; અશુદ્ધપરિણતિ આણી. સઘળા૦ ૧૧
અધર્મ કીધા સઘળા નિંદું, કીધા દુષ્ટ વિચારો;
ઇર્ષ્યાથી પાપો જે કીધાં; નિંદું પાપાચારો. સઘળા૦ ૧૨
અનંતભવનાં પાપો નિંદું, વૈરની વૃત્તિ ત્યાગું;
રાગકામની વૃત્તિ ત્યાગું, સર્વને પાયે લાગું. સઘળા૦ ૧૩
નિમિત્ત થૈને અન્યજીવોને,–કર્મો જે બંધાવ્યા;
મનવાણી કાયાથી કંઇપણ મનડાને દુહાવ્યા. સઘળા૦ ૧૪
મૈથુન આદિકર્મ જે કીધા, ખેતી આદિ કર્મો;
તેથી જીવો જેહ વિણાસ્યા, ઉપદેશ્યા જે ભર્મો. સઘળા૦ ૧૫
શરણે આવ્યા જીવો માર્યાં, સાધુ હણ્યા હણાવ્યા;
દેવગુરુ ને ધર્મની નિંદા, કીધી જીવ સતાવ્યા. સઘળા૦ ૧૬
જીવોને શત્રુઓ માની, તેઓનેજ મરાવ્યા;
માર્યાને વળી અનુમોદ્યા જે, આજે તેહ ખમાવ્યા. સઘળા૦ ૧૭
આજલગી કોઇ જીવો ઉપર, રહી વૈર દુર્બુદ્ધિ;
નિંદું ગર્હું સઘળું ભાવે, કરૂં આતમની શુદ્ધિ. સઘળા૦ ૧૮
દેવોને દેવીઓ નિંદ્યાં, નિંદું, ગર્હું દોષો;
ગુરૂ ઉપર પ્રકટેલા નિંદું, ગર્હું સઘળા રોષો. સઘળા૦ ૧૯
જૂઠી સાક્ષી પૂરી નિંદું, ધરૂં ન મન આસક્તિ;
દેવ ગુરૂને ધર્મ સંતની, કરી જે જે કમભક્તિ.

મિત્ર ગુરૂ શ્રીદ્રોહ કર્યા જે, ગુણ ઉપર અપકારો;
ધર્મશાસ્ત્રને જૂઠાં માન્યા, નિંદું મિથ્યાચારો. સઘળા૦ ૨૧

આપસપરસ બહુ જીવ લડાવ્યા, ધર્મે હિંસા કીધી;
પરાઈ ઋદ્ધિ ઓળવી લીધી, હિંસકરીતિ લીધી. સઘળા૦ ૨૨

વીતરાગ મુનિવરને સંઘની,–સાક્ષીએજ ખમાવું;
સર્વજીવો છે આતમસરખા, નિશ્ચય મનમાં લાવું. સઘળા૦ ૨૩

અન્યજીવોના બહુ અપરાધો, કીધા જે આ ભવમાં;
યાદી લાવી ઘણું ખમાવું, રહું નહિ ભવદવમાં. સઘળા૦ ૨૪

અન્યજીવોના દોષો દેખી, જગમાં હલકા પાડ્યા;
ખોટા કીધાં અનુમાને ને, શુભ પરિણામ નસાડ્યા. સઘળા૦ ૨૫

વૈરતાણી પ્રતિબદલો લેવા, કીધા કાવાદાવા;
અન્યોની અપકીર્તિ કરવા, કીધા જે મન ભાવા. સઘળા૦ ૨૬

નાતજાત ને દેશકોમમાં, સંઘગચ્છમાં કીધા;
[illegible] જેવાં ભાગો જે જે, તે તે ખમાવી દીધા સઘળા૦ ૨૭

સાધુસાધુને જ લડાવ્યા, ધર્મીઓને અથડાવ્યા.
[illegible] સઘળા૦ ૨૮

[illegible] પ્રગટ્યા, [illegible]
[illegible] સઘળા૦ ૨૯

[illegible]
[illegible]

[illegible]
[illegible]

હિંસાના ઉપદેશો આપ્યા; અને અપાવ્યા શસ્ત્રો;
લખ્યા લખાવ્યા હિંસક ગ્રન્થો, કરી ખમાવું હિંસા. સઘળા૦ ૩૨

રાત્રી ભોજન કર્માદાનને, ભોજન પાણી યોગે;
ભોગ અને ઉપભોગે જીવો, હણિયા યંત્રપ્રયોગે. સઘળા૦ ૩૩

સ્વાર્થદંડને અનર્થદંડે, હણિયા જીવ હણાવ્યા;
ખમું ખમાવું મિત્રભાવથી, સંકટમા સપડાવ્યા. સઘળા૦ ૩૪

શિષ્યો ભક્તો ગુરૂબંધુઓ, દુષ્ટજનોને ખમાવું;
રાગને રોષ કરૂં નહિ કોથી, વીરપ્રભુ દિલ ધ્યાવું. સઘળા૦ ૩૫

સંઘ ચતુર્વિધ-વર્ણ ચતુર્વિધ, સર્વ જાતના ત્યાગી;
ખમું ખમાવું હસ્ત જોડીને, દેજો સર્વે માફી. સઘળા૦ ૩૬

પરમેશ્વર !! દે મુજને માફી રહું નહિં અપરાધી,
બનું સદા હું નિરપરાધી, કરૂં ન વ્યાધિ ઉપાધિ. સ૦ ૩૭

પ્રભુમહાવીર વચનામૃતથી, જાગી ઉઠયો જાણી;
ક્ષમાપના છત્રીશી રચી શુભ, નિજ આત્માર્થ પ્રમાણી; સ૦ ૩૮

સર્વે જીવો ખમું ખમાવું વૈર ન કોઇથી રહિયું;
સર્વે જીવો મિત્ર સરિખા, ક્ષમાપના દિન વહિયું. સ૦ ૩૯

મેસાણામાં કરી ચતુર્માસ, ક્ષમાપના શુભ કીધી;
ક્ષમાપના જે કરશે જીવો; તેની થાશે સિદ્ધિ. સ૦ ૪૦

વૈર વિરોધ રહિત જગ થાઓ, શાંતિ મંગલ વરશો;
બુદ્ધિસાગર આનંદ પામી, સિદ્ધબુદ્ધ થઇ ઠરશો સ૦ ૪૧

(ભજનસં૦ ભા. ૧૦ પૃ. ૧૦૨.)

૬—કોને ક્ષમાપના કરવી ?

([illegible])

હૃદય [illegible] અને [illegible], સદા ને હૈયામાં મીઠે;
નથી ક્યાંઈ નહીં [illegible], અમરતું સરે હોને.
[illegible] પ્રેમ—અહીં ઉગી રહી ઉગની:
[illegible] નથી. રહી ત્યાં આમવાનું શું ?
[illegible], નથી ત્યાં આદાના ભેદો;
જ્યાં [illegible] રહી જવે, સદા અધ્યાત્મની જ્યોતે.
[illegible] જ્યાં, હતી બહુધાદિ પ્રીતની;
[illegible] પ્રેમના પ્યાલા, પીધા ત્યાં આગવાનું શું ?
નથી [illegible] હાવાની, નથી [illegible] ઝંખ્યાની;
[illegible] જગત્ [illegible] ત્યાં. ડુબાવવાનું નથી ત્યાં તો.
[illegible] દુનિયામાં, પ્રણય જ્યાં [illegible] સો:
[illegible] જીવન [illegible]. [illegible] ત્યાં તાર [illegible]
[illegible] ગાનના તારો:
[illegible] યને [illegible], [illegible]

૩-ક્ષમાપના

—ક્ષમાપનાનું પ્રયોજન—

(હરિગીત છંદ ચાલ)

ખમું ખમાવું સર્વને હું, વૈર સઘળાં પરિહરી;
જગત જીવો મિત્ર મ્હારા, ભાવના મનમા ધરી;
અજ્ઞાનને વળી દ્વેષથી કોઇ જીવને માર્યા અરે.
ખમું ખમાવું જીવ રાશિ સામ્યભાવે જગ ખરે. ૧
ક્રોધના આવેશમાંહિ નિંદ્ય વચનો જે કહ્યાં,
ક્રોધના આવેશમાંહિ ચિત્ત પરના જે દહ્યાં;
ક્રોધના આવેશમાંહિ જે કર્યું તે નહિ ખરૂં,
ખમું ખમાવું જીવરાશિ સામ્યતા મનમાં ધરૂં. ૨
ચતુરશીતિ લક્ષયોનિ જીવ મ્હારા મિત્ર છે,
સિદ્ધોસમા સત્તાથકી તે જ્ઞાનભાવ વિચિત્ર છે;
દ્વેષી નહિ જગત્માં મમ દ્વેષવૃત્તિ નહિ ખરી,
ખમું ખમાવું જીવરાશિ મિત્રતા મનમા ધરૂં ૩
સુખ દુઃખ જે મન સાપડે તે પુણ્ય પાપે અનુભવ્યું,
જગત જીવો નિમિત્ત માત્ર જ અનુભવીને અનુભવ્યું;
અશુભ કર્તા કો નહિ મુજ વૈરી નહિ કો જાણિયું
ખમું ખમાવું જીવરાશિ જ્ઞાન નિર્મલ આણિયું. ૪
ત્રિયોગથી અપરાધ કીધા જગત્ જીવોના પ્રતિ,
માફ માગું તેની આજે ચિત્ત લાવી શુભમતિ;
લેખ લખીને છાપિયા ને જીવ બહુ મેં દૂહવ્યા,
ખમું ખમાવુ સર્વને હુ મિત્ર જીવો અનુભાવ્યા. પ
સકળ સંઘને બહુ ખમાવું, વૈરભાવ વિસારજો,
ભવ્ય આરાધક ખમે તે તત્ત્વ મનમાં ધારજો;
મહાવીરપ્રભુની વચનંશલી પીયૂષ હિતામાં ધારશો
ક્ષમાપના શુભ બુદ્ધિસાગર વાંચી ધર્મ વધારશો.

[ભજનસં૦ ભાગ ૪-પૃ૦ ૧૬૬

૪ ખમાવ્યું તેં ખરું માનું.
—કેઇ રીતે ખમાવવું ?

(કવ્વાલિ.)

ખમાવ્યાનું ઘણું કહેતા, ખમાવે છે પ્રવાહે બહુ;
ખમે જે વૈર ટાળીને, ખમાવ્યું તે ખરૂં માનું.
શમ્યા જ્યાં કલેશના ભડકા, અમૈત્રીભાવ ટળવાથી;
રહી નહિ ચિત્તમાં ડાંખ્યો, ખમાવ્યું તે ખરૂં માનું.
બુરૂં કરવા નથી વૃત્તિ, નથી વાણીથકી બૂરૂં;
થતું ના હાથથી બૂરૂં, ખમાવ્યું તે ખરૂં માનું.
ખમ્યા પશ્ચાત્ રહે શાન્તિ, થતી ના દ્વેષની વૃત્તિ;
ખમાવ્યા બાદ જ્યા મૈત્રી, ખમાવ્યું તે ખરૂં માનું.
નથી કો પીડવામાટે, જરા ના પીડવા સત્તા;
પરસ્પર પ્રેમની વૃત્તિ, ખમાવ્યું તે ખરૂં માનું.
નિજાત્મા પેઠે સહુ જીવો, ગણે સુખી રહી વૃત્તિ;
[illegible] ખમાવ્યું તે ખરૂં માનું.
[illegible] હિંસાભાવ પ્રાપ્યાથી, ખમાવ્યું [illegible] દ્વેષને કલેશો;
[illegible] ખમાવ્યું તે ખરૂં માનું.
ખમાવે ત્યાં [illegible], [illegible] ખમાવ્યાથી;
[illegible] તે ખરૂં માનું.
[illegible], ખમાવ્યું [illegible]
[illegible]. [illegible] ખમાવ્યું તે ખરૂં
[illegible]. [illegible]
[illegible]

૫—ક્ષમાપના.

(મંદાક્રાંતા.)

—ખામણાં કેવાં જોઇએ ?—

મીઠાં મીઠાં હૃદય ઝરણાં, ખામણાં નીર જેવાં;
ધૂવે સર્વે હૃદયમળને, દિવ્ય દૃષ્ટિ ખિલાવે,
વાળે માર્ગે સહજ શિવના, દુઃખના ઓઘ ટાળે;
ઉંચા ઉંચા સકલ ગુણની, ઉચ્ચતા શીઘ્ર આવે ૧
સાધે મૈત્રી નયન મનની, તુચ્છતા ટાળનારાં;
વ્હાલાં સારાં પ્રતિદિન વસો, દીલના આંગણામાં,
સંદેશો એ પરમ સુખનો, મુક્તિનું બારણું એ;
ખામું જીવો સકલ જગના, સર્વ જીવો ખમાવો. ૨
સિંચે સર્વે હૃદય ગુણને, મેઘની વૃષ્ટિ જેવાં;
સાચી એ છે સહજ વિભુને, દેખવાનીજ દૃષ્ટિ,
આવો પ્યારા હૃદય વસશો, શાન્તિને આપનારાં;
બુદ્ધિયબ્ધિ હા પ્રતિદિન થશો, ખામણાં એ મઝાનાં. ૩

ૐ શાન્તિઃ ૩

[ભજનસં૦ ભાગ ૭-પૃ૦ ૧૦૫.]

—૦—

—વૈર વિરોધ ભૂલવા જોઇએ—

(દાળ રાગ.)

છોડું ઝટ મમતા માયા રે, અન્તરમાં જાગી;
નથી મ્હારી આ કાયા રે. અન્તરમાં જાગી.
વૈર વિરોધ ખમાવું, સમતાને મનમાં લાવું;
આતમ [illegible] ધ્યાવું રે. અન્તરમાં૦ ૧

કુટુંબ કબીલો ન્યારો, તે થાય કદીય ન મ્હારો,
હવે કર આતમ ઉદ્ધારો રે. અન્તરમાં૦ ૨

કીરતી કીરતા ડાઘા, પાણીના પરછાયા,
મોહ આતમ સત્ય જણાયા રે અન્તરમાં૦ ૩

ચેલી ચેલા આવા, મ્હારા એ ખોટા દાવા,
હવે પ્રભુને પ્રેમથી ગાવા રે. અન્તરમાં૦ ૪

હિંસા જૂઠને ત્યાગું, મોહ આતમભાવે જાગું,
મોત હું જ્ઞાને માગું રે અન્તરમાં૦ ૫

૭—સાંવત્સરિક ક્ષમાપના.

—ખરા જીગરથી માફી માગો—

બળે છે બહુ જીગર મારૂં, થતું ચરચર હૃદય કંપી;
કર્યો ગુન્હો અરે ત્હારો, ક્ષમા લાવી ખમી લેજે. ૧

જીગરથી હું ચહું માફી. અહાહા ! દીલ પસ્તાઇ;
ઘણો પસ્તાઉં છું દિલમાં, ક્ષમા લાવી ખમી લેજે. ૨

પ્રમાદે પ્રાણુની હાનિ, બને તેથી પ્રમાદીને,
પ્રભો તું માફ દે મુજને, ક્ષમા લાવી ખમી લેજે. ૩

નથી આશયથકી ભૂંડું, કર્યું મેં ચિત્તમા લાવી;
જરા ના વૈરને લાવી, ક્ષમા લાવી ખમી લેજે. ૪

તને શાંતિ મજાની હો ! અહો તવ પંથમાં વહેતાં;
દઉં છું એ ભલી આશી, ક્ષમા લાવી ખમી લેજે. ૫

અરે તવ પ્રાણુને હાનિ, નથી ઇચ્છા જરા કરવા;
તથાપિ જે બન્યું તેને; ક્ષમા લાવી ખમી લેજે. ૬

તુંને શાંતિ સદા હોજો, અમારા ધર્મના ભાવે,
ચિરાતું બહુ હૃદય બોલે, ક્ષમા લાવી ખમી લેજો. ૭

મળો શાંતિ ભવોભવમા, ભલું ત્હારૂ થજો મુજથી;
બુદ્ધયબ્ધિ બહુ કૃપા લાવી, ક્ષમા લાવી ખમી લેજો. ૮

વિજાપુર. સં. ૧૯૭૨ ના ભાદ્રપદ સુદિ.

(ભજન પદ સંગ્રહ ભાગ ૮—પૃ૦ ૯૦)

૮—કવ્વાલિ

—સાચી માફીની રીત—

ખરા જ્યાં માફીના શબ્દો, નથી ત્યાં વેર અન્તરમાં:
હૃદયને વેર ના ડંખે, ખરી એ માફીને ગાજે.
કહો મિચ્છામિદુક્કડં જો, બનીને શુદ્ધની પેરે;
નથી ત્યાં માફ, પાપોની, હૃદયની માફી છે જુદી.
ખરી જો માફીની સાક્ષી, હૃદય આપે બની કુમળું,
વહાવી અશ્રુની ધારા, અરે જો આંખ આવે [illegible]
ખરા જ્યાં માફીના શબ્દો, રહે છે ત્યાં [illegible]:
ખરી માફી એ નહિ હાનિ, [illegible] ના [illegible].
અરે જો ચિત્તમાં ખુંચે, ટળી ના તેહની [illegible].
[illegible] જ્યાં વેરની ગાંઠ, નથી ત્યાં માફીની [illegible].
[illegible] સંતાપ લોકોને, [illegible] [illegible] [illegible].

૯—કવ્વાલિ.

—ખમવું અને ખમાવવું—

જગતના સર્વ જીવોને, અમારા આત્મવત્ માની;
પરસ્પર જે થયા દોષો, ખમું છું ને ખમાવું છું.
અનાદિ કાલથી જગમા, રહી સર્વે જીવો સાથે,
કરી સંતાપના આદિ, ખમું છું ને ખમાવુ છુ.
જીવોની સાથ આચારે, જીવોની સાથ વિચારે;
ધર્યા જે વૈરને કલેશો, ખમું છું ને ખમાવુ છું.
જીવોના સર્વ ભેદોને, ત્રિયોગે, રાગને દ્વેષ;
હણ્યા હણાવીયા દન્સ્યા, ખમુ છું ને ખમાવું છુ.
અતીત કાલે કર્યા ગુના,–તણી માફી દઈ પ્રેમે,
કરી ઉદારતા મનની, ખમુ છુ ને ખમાવુ છુ.
વિચારે યાદ જે આવે વિચારે યાદ ના આવે;
જરા ના ચિત્તમા રાખી, ખમું છુ ને ખમાવું છુ
વિરોધીએ કર્યા ગુન્હા, અમારી યાદમા આવે,
વિરોધી ભાવ મૂકીને, ખમુ છુ ને ખમાવુ છુ.
ભલુ કરતા બુરૂં માના, પ્રતિપક્ષી બન્યા જેઓ,
ચહું માફીજ તેઓના—ખમું છુ ને ખમાવુ છુ
રહીને વિશ્વમા કીધા, કરાવ્યા પાપ અનુમોદ્યા;
બુદ્ધ્યબ્ધિ સર્વની સાથે, ખમુ છુ ને ખમાવુ છુ

[illegible]

૧૦—ખમાવું છું–ક્ષમા કરજે.

કવ્વાલિ.

—ક્ષમા કરશો—

ક્ષમા કરવાં ફરજ મ્હારી, પ્રમાદે જે થયા ગુન્હા;
ગણીને આત્મવત તુજને, ખમાવું છું ક્ષમા કરજે.
ખમાવાનું જ છે ભેદે, અભેદે શું ખમાવાનું;
અરૂચિ જોર ટાળીને, ખમાવું છું ક્ષમા કરજે.
કરાયા સ્વાર્થના ભોગો, સમર્પી શુદ્ધપ્રીતિથી;
પ્રતિજ્ઞાથી જ બંધાઈ, ખમાવું છું ક્ષમા કરજે.
કરીના ફેરવા ચાહે, મળીને મોળ પાડીને;
તને ને સાથ જીવો ને, ખમાવું છું ક્ષમા કરજે.
ખરા કરવી પ્રતિજ્ઞાને, સમર દુનિયા બનાવીને.
બુદ્ધ્યબ્ધિ સંતસેવીને, કરે નિર્દંભતા સાને. ૯

[ભજન પદ સંગ્રહ ભાગ ૮ પૃ. ૯]

સ્મરણ કરી હું દૂર કરૂં છું, સમતાએ લીલા લહેર;
વૈરીનાં વૈર નાસે રે, ઉપશમ ભાવે મુકિત ખરી. જીવોને૦ ૨
ક્રોધ માન માયાને લોભે, જીવ સંતાપ્યા બહુ,
અજ્ઞાને મ્હેં જે જે કીધું, ખમાવું છું તે સહુ;
નમી નમી ખમાવું રે, દીલ સંઘ ભકિત ધરી. જીવોને૦ ૩
પાપી મિથ્યાત્વી જીવો તેમ, મિત્રો ભકતો સર્વ;
ખેદ અપ્રીતિ જે ઉપજાવી, ખમાવું છું તજીગર્વ;
પર્યુષણના પર્વે રે, રાગરોષ પરિહરી. જીવોને૦ ૪
ક્રોધ કપટ કામાદિક દોષે, સંતાપ્યો નિજ જીવ,
પોતે પોતાને હું ખમાવું, નિશ્ચયથી જીવ શિવ;
અંતરના દેશે ઉતરે રે, ક્ષમાપના શુદ્ધ કરી. જીવોને૦ ૫
સિદ્ધ સમા સર્વે છે જીવો, સત્તાએ ગુણવંત,
કોઈ ન શત્રુ તેમાં મ્હારો, નિશ્ચયે ચિત્ત વસંત;
શિષ્યોને હું ખમાવું રે, ગુરૂઓને પ્રેમ ધરી. જીવોને ૬
કરૂણા સર્વ જીવો પર રહેશો, દ્રવ્યભાવથી નિત્ય,
પરગુણ પરમાણુ પર્વત સમ, ભાસો પ્રમોદે ચિત્ત;
મધ્યસ્થભાવે રહીને રે, ખમું ખમાવું કરગરી; જીવોને૦ ૭
અહંભાવનો ખેદ ટળો સહુ, નાસો માયા દૂર,
દ્રવ્ય ભાવથી જીવ ખમાવું, જ્ઞાનાનંદ ભરપૂર;
દ્રવ્ય ભાવ પર્વે રે, મલિનતા દૂર હરી. જીવોને૦ ૮
ત્રણ ભુવનનો નાથ આપો હું, સત્તાએ કહેવાઉં;
આપ સ્વરૂપે મનને રહું તો, વ્યકિતપણે શુદ્ધ થાઉં;
બુદ્ધિસાગર જ્ઞાને રે, જતાં તા શિવ શાંતિ વરી. જીવોને૦ ૯
[ભજન પદ સંગ્રહ ભાગ ૪-૫ વાળા]

—o—

શ્રીમદ્ બુદ્ધિસાગરસૂરિજી ગ્રંથમાળામાં
પ્રકટ થયેલા ૧૧૨—ગ્રંથો.

૧ અધ્યાત્મવ્યાખ્યાનમાળા.
૨ ભજનસંગ્રહ ભાગ ૨ જો.
૩ ભજનસંગ્રહ ભાગ ૩ જો.
૪ સમાધિશતકમ્ ૦—૮—૦
૫ અનુભવપચ્ચીશી.
૬ આત્મપ્રદીપ.
૭ ભજનસંગ્રહ ભાગ ૪ થો.
૮ પરમાત્મદર્શન.
૯ પરમાત્મજ્યોતિ (આવૃત્તિ ૨) ૧—૮—૦
૧૦ તત્ત્વબિંદુ.
૧૧ ગુણાનુરાગ (આવૃત્તિ બીજી)
૧૨—૧૩ ભજનસંગ્રહ ભાગ ૫ મો તથા જ્ઞાનદીપિકા
૧૪ તીર્થયાત્રાનું વિમાન (આ૦ બીજી)
૧૫ અધ્યાત્મભજન સંગ્રહ
૧૬ ગુરુબોધ (આ. બીજી)
૧૭ તત્ત્વજ્ઞાનદીપિકા (આ. ૨) ૦—૧૦—૦
૧૮ ગહુંલીસંગ્રહ ભા. ૧ (આ. ૨)
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] ૦—૮—૦
[illegible] ૦—૮—૦
[illegible] ૦—૮—૦
[illegible]

० २७ કાવ્યસંગ્રહ ભાગ ૭ મો,
+ ૨૮ જૈનધર્મની પ્રાચીન અને અર્વાચીન સ્થિતિ ૦...૩-૦
० २૯ કુમારપાલ (હિંદી)
० ૩૦ થી ૩૪ સુખસાગર ગુરુગીતા ગ્રન્થ ૫.
+ ૩૫ ષડ્દ્રવ્યવિચાર (આવૃત્તિ ૩) ૦—૪-૦
० ૩૬ વિજાપુર વૃત્તાંત નાનું.
+ ૩૭ સાબરમતી ગુણશિક્ષણ કાવ્ય. ૦—૬-૦
० ૩૮ પ્રતિજ્ઞાપાલન.
० ૩૯-૪૦-૪૧ જૈનગચ્છમતપ્રબંધ, સંઘપ્રગતિ; જૈનગીતા.
૪૦ સંઘપ્રગતિ આ. ૨ જી ૧—૦-૦
० ૪૨ જૈનધાતુપ્રતિમા લેખસંગ્રહ ભાગ ૧.
० ૪૩ શિવમિત્રમૈત્રી.
० ૪૪ શિષ્યોપનિષદ્.
+ ૪૫ જૈનોપનિષદ્. ૦—૨-૦
० ૪૬-૪૭ ધાર્મિક ગદ્યસંગ્રહ તથા પત્ર સદુપદેશ ભા. ૧ લો.
० ૪૮ ભજનસંગ્રહ ભા. ૮
૪૯ શ્રીમદ્ દેવચંદ ભા. ૧, (આ. ૨) ૨—૮-૦
૪૯ શ્રીમદ્ દેવચંદ્ર ભા. ૧ ના ચાર કટકા જુદા પાકા બાંધેલા ૧-દેવચંદ્રચોવીસી રૂ. ૦ાા, ૨-નયચક્રસાર રૂ. ૦ાા,
૩-કર્મગ્રન્થ રૂ. ૦ાા૵, ૪-વિચાર રત્નસાર રૂ. ૧)
૫૦ કર્મયોગ. (આવૃત્તિ બીજી) ૧૨-૮-૦
૫૧ આત્મદર્શન.
૫૨ ભારતસહકારશિક્ષણ કાવ્ય
૫૩ શ્રીમદ્ દેવચંદ્ર ભા. ૨, (આ. ૨) ૨—૮-૦
+ ૫૪ ગહુંલી સંગ્રહ ભા. ૨, (આ. ૨) ૦—૬-૦
૫૪ ગહુંલી સંગ્રહ ભા. ૧-૨ ભેગા પાકા બાંધેલા. ૦-૧૨

૫૫ કર્મપ્રકૃતિટીકા ભાષાંતર.

૫૬ ગુરુગીત ગહુંલીસંગ્રહ. ૦-૧૨-૦

૫૭-૫૮ આગમસાર અને અધ્યાત્મ ગીતા.(આ ૨.) ૦—૬-૦

૫૯ દેવવંદન સ્તુતિ સ્તવન સંગ્રહ

૬૦ પૂજાસંગ્રહ ભાગ ૧ લો.

૬૧ ભજનપદસંગ્રહ ભાગ ૯ ૧—૮-૦

૬૨ ભજનપદસંગ્રહ ભાગ ૧૦ ૧—૦-૦

૬૩ પત્રસદુપદેશ ભાગ ૨ ૧—૮-૦

૬૪ ધાતુપ્રતિમા લેખસંગ્રહ ભા. ૨

૬૫ જૈનદૃષ્ટિએ ઈશાવાસ્યોપનિષદ્ ભાવાર્થ વિવેચન ૧—૦-૦

૬૬ પૂજાસંગ્રહ ભાગ ૧-૨

૭—સાંવત્સરિક ક્ષમાપના.

—ખરા જીગરથી માફી માગો—

બળે છે બહુ જીગર મારૂં, થતું ચરચર હૃદય કંપી;
કર્યો ગુન્હો અરે હારો, ક્ષમા લાવી ખમી લેજે. ૧

જીગરથી હું ચહું માફી. અહાહા ! દીલ પસ્તાઇ;
ઘણો પસ્તાઉં છું દિલમાં, ક્ષમા લાવી ખમી લેજે. ૨

પ્રમાદે પ્રાણુની હાનિ, બને તેથી પ્રમાદીને,
પ્રભો તું માફ દે મુજને, ક્ષમા લાવી ખમી લેજે. ૩

નથી આશયથકી ભૂંડું, કર્યું મેં ચિત્તમાં લાવી;
જરા ના વૈરને લાવી, ક્ષમા લાવી ખમી લેજે. ૪

તને શાંતિ મજાની હો ! અહો તવ પંથમાં વહેતાં;
દઉં છું એ ભલી આશી, ક્ષમા લાવી ખમી લેજે. ૫

અરે તવ પ્રાણુને હાનિ, નથી ઇચ્છા જરા કરવા;
તથાપિ જે બન્યુ તેને; ક્ષમા લાવી ખમી લેજે. ૬

તુંને શાંતિ સદા હોજો, અમારા ધર્મના ભાવે;
ચિરાતું બહુ હૃદય બોલે, ક્ષમા લાવી ખમી લેજો. ૭

મળો શાંતિ ભવોભવમા, ભલુ હારૂં થજો મુજથી;
બુદ્ધયબ્ધિ બાહુ કૃપા લાવી, ક્ષમા લાવી ખમી લેજે. ૮

વિજાપુર. સં. ૧૯૭૨ ના ભાદ્રપદ સુદિ.

(ભજન પદ સંગ્રહ ભાગ ૮-પૃ૦ ૮૦)

—

૯—કવ્વાલિ

—સાચી માફીની રીત—

ભલા જ્યાં માફીના શબ્દો, નથી ત્યાં વેર અન્તરમાં;
હૃદયને વેર ના દંખે, ખરી એ માફીને ચાહું.
કહેવા મિચ્છામિદુક્કડં જો, બનીને શુકની પેઠે;
નથી ત્યાં માફ, પાપોની, હૃદયની માફી છે જુદી.
ખરી જો માફીની સાક્ષી, હૃદય આપે બની કૂમળું,
વહાવી અશ્રુની ધારા, અરે જો આંખ આપે છે.
ભલા જ્યા માફીના શબ્દો, ઊઠે છે ત્યા પ્રભુનું તખત
ખરી માફી જો નહિ હાનિ, કૃપાળ્યાથી ટપે ના ટે
અરે કે જિભમા ખુંચે, તહીં ના તેહની માફી;
કહી જ્યા વેરની માફી, નથી ત્યા માફીની વાતો.
ખરેખર માફી તેઓની;
...ઓને.

૯—કવ્વાલિ.

—ખમવું અને ખમાવવું—

જગત્‌ના સર્વ જીવોને, અમારા આત્મવત્ માની;
પરસ્પર જે થયા દોષો, ખમું છું ને ખમાવું છું. ૧

અનાદિ કાલથી જગમાં, રહી સર્વે જીવો સાથે,
કરી સંતાપના આદિ, ખમું છું ને ખમાવું છું. ૨

જીવોની સાથ આચારે, જીવોની સાથ વિચારે;
ધર્યા જે વૈરને કલેશો, ખમું છું ને ખમાવું છું. ૩

જીવોના સર્વ ભેદોને, વિયોગે, રાગને દ્વેષ;
હણ્યા હણાવીયા ધ્વંસ્યા, ખમું છું ને ખમાવું છું. ૪

અતીત કાલે કર્યા ગુના,—તણી માફી દઈ પ્રેમે;
કરી ઉદારતા મનની, ખમું છું ને ખમાવું છું. ૫

વિચારે યાદ જે આવે વિચારે યાદ ના આવે;
જરા ના ચિત્તમા રાખી, ખમું છું ને ખમાવું છું ૬

વિરોધીએ કર્યા ગુન્હા, અમારી યાદમા આવે;
વિરોધી ભાવ મૂકીને; ખમું છું ને ખમાવું છું. ૭

ભલું કરતાં બુરૂં માની, પ્રતિપક્ષી બન્યા જેઓ,
ચહું માફીજ તેઓની—ખમું છું ને ખમાવું છું ૮

રહીને વિશ્વમાં શ્રીધા, ફગાવ્યા પાપ અનુમોદ્યાં;
બુદ્ધયબ્ધિ સર્વેની સાથે, ખમું છું ને ખમાવું છું ૯

[ભજન પદ સંગ્રહ ભાગ ૮—પૃ૦ ૮૫]

૧૦—ખમાવું છું-ક્ષમા કરજો.

કવ્વાલિ.

—ક્ષમા કરજો—

મારા કરતાં ફરજ ન્યારી, પ્રમાદે જે થયા ગુન્હા;
ગણીને આત્મવત્ સુજન, ખમાવું છું ક્ષમા કરજો.
ખમાવાનું જ છે ભેદે, અભેદે શું ખમાવાનું;
અરુચિ ભેદ ટાળીને, ખમાવું છું ક્ષમા કરજો.
કરેલા સ્વાર્થના ભોગો, સમાગી કદર્ભ્રાન્તિથી;
પરિણામી જ બંધાઉં, ખમાવું છું ક્ષમા કરજો.
કરી ના ચિત્ત વાત, મળીને ભેદ પાડીને;
સહેને કે કોઈ શંકા તો, ખમાવું છું ક્ષમા કરજો.
ક્ષમા કરવી પ્રતિજ્ઞાએ, સકલ દુનિયા ખમાવીને.
બુદ્ધ્યબ્ધિ આત્મયોગીને, રહે નિર્દંભના સાને.

સ્મરણ કરી હું દૂર કરૂં છું, સમતાએ લીલા લહેર;
વૈરીનાં વૈર નાસો રે, ઉપશમ ભાવે મુક્તિ ખરી. જીવોને૦ ૨
ક્રોધ માન માયાને લોભે, જીવ સંતાપ્યા બહુ,
અજ્ઞાને માહું જે જે કીધું, ખમાવું છું તે સહુ;
નમી નમી ખમાવું રે, દીલ સંઘ ભક્તિ ધરી. જીવોને૦ ૩
પાપી મિથ્યાત્વી જીવો તેમ, મિત્રો ભક્તો સર્વ;
ખેદ અપ્રીતિ જે ઉપજાવી, ખમાવું છું તજીગર્વ;
પર્યુષણના પર્વે રે, રાગરોષ પરિહરી. જીવોને૦ ૪
ક્રોધ કપટ કામાદિક દોષે, સંતાપ્યો નિજ જીવ,
પોતે પોતાને હું ખમાવું, નિશ્ચયથી જીવ શિવ;
અંતરના દેશે ઉતરે રે, ક્ષમાપના શુદ્ધ ઠરી. જીવોને૦ ૫
સિદ્ધ સમા સર્વે છે જીવો, સત્તાએ ગુણવંત,
કોઈ ન શત્રુ તેમાં મ્હારો, નિશ્ચયે ચિત્ત વસંત;
શિષ્યોને હું ખમાવું રે, ગુરૂઓને પ્રેમ ધરી. જીવોને ૬
કરૂણા સર્વ જીવો પર રહેશો, દ્રવ્યભાવથી નિત્ય,
પરગુણ પરમાણુ પર્વત સમ, ભાસો પ્રમોદે ચિત્ત;
મધ્યસ્થભાવે રહીને રે, ખમું ખમાવું કરગરી; જીવોને૦ ૭
અંહુભાવનો ખેદ ટળો સહુ, નાસો માયા દૂર,
દ્રવ્ય ભાવથી જીવ ખમાવું, જ્ઞાનાનંદ ભરપૂર;
દ્રવ્ય ભાવ પર્વે રે, મલિનતા દૂર હરી. જીવોને૦ ૮
ત્રણ ભુવનનો નાથ અહો હું, સત્તાએ કહેવાઉં,
આપ સ્વરૂપે ધ્યાને રહું તો, વ્યક્તિપણે શુદ્ધ થાઉં;
બુદ્ધિસાગર જાને રે, જાગંતા શિવ શાન્તિ વરી. જીવોને૦ ૯
[ભજન પદ સંગ્રહ ભાગ ૪-પૃ. ૨૭૧]

શ્રીમદ્ બુદ્ધિસાગરસૂરિજી ગ્રંથમાળામાં પ્રકટ થયેલા ૧૧૨–ગ્રંથો.

૧ અધ્યાત્મવ્યાખ્યાનમાળા.
૨ ભજનસંગ્રહ ભાગ ૧ લો.
૩ ભજનસંગ્રહ ભાગ ૩ જો.
૪ સમાધિશતકમ્ ૦—૮—૦
૫ અનુભવપચ્ચીશી.
૬ આત્મપ્રદીપ.
૭ ભજનસંગ્રહ ભાગ ૪ થો.
૮ પરમાત્મદર્શન.
૯ પરમાત્મજ્યોતિ (આવૃત્તિ ૨) ૧—૮—૦
૧૦ તત્ત્વબિંદુ.
૧૧ ગુણાનુરાગ (આવૃત્તિ બીજી)
૧૨–૧૩ ભજનસંગ્રહ ભાગ ૫ મો તથા જ્ઞાનદીપિકા.
૧૪ તીર્થયાત્રાનું વિમાન (આ. બીજી)
૧૫ અધ્યાત્મભજન સંગ્રહ.
૧૬ ગુરુબોધ (આ. બીજી)
૧૭ તત્ત્વજ્ઞાનદીપિકા (આ. [illegible]) ૦—૧૦—૦
[illegible]

° ૨૭ કાવ્યસંગ્રહ ભાગ ૭ મો,
+ ૨૮ જૈનધર્મની પ્રાચીન અને અર્વાચીન સ્થિતિ ૦...૩-૦
° ૨૯ કુમારપાલ (હિંદી)
° ૩૦ થી ૩૪ સુખસાગર ગુરુગીતા ગ્રન્થ ૫.
+ ૩૫ ષડ્દ્રવ્યવિચાર (આવૃત્તિ ૩)
° ૩૬ વિજાપુર વૃત્તાંત નાનું.
+ ૩૭ સાબરમતી ગુણશિક્ષણ કાવ્ય. ૦—૪-૦
° ૩૮ પ્રતિજ્ઞાપાલન.
° ૩૯-૪૦-૪૧ જૈનગચ્છમતપ્રબંધ, સંઘપ્રગતિ; જૈનગીતા. ૦—૬-૦
૪૦ સંઘપ્રગતિ આ. ૨ જી
° ૪૨ જૈનધાતુપ્રતિમા લેખસંગ્રહ ભાગ ૧. ૧—૦-૦
° ૪૩ શિવમિત્રમૈત્રી.
° ૪૪ શિષ્યોપનિષદ્.
+ ૪૫ જૈનોપનિષદ્.
° ૪૬-૪૭ ધાર્મિક ગદ્યસંગ્રહ તથા પત્ર સદુપદેશ ભા. ૧ લો. ૦—૨-૦
° ૪૮ ભજનસંગ્રહ ભા. ૮
૪૯ શ્રીમદ્ દેવચંદ ભા ૧, (આ. ૨) ૨—૮-૦
૪૯ શ્રીમદ્ દેવચંદ્ર ભા. ૧ ના ચાર કટકા જુદા પાકા
બાંધેલા ૧-દેવચંદ્રચોવીસી રૂ ૦ાા, ૨-નયચક્રસાર રૂ. ૦ાા,
૩-કર્મગ્રન્થ રૂ. ૦ાાઽ, ૪-વિચાર રત્નસાર રૂ. ૧)
૫૦ કર્મયોગ. (આવૃત્તિ બીજી) ૧૨-૮-૦
૫૧ આત્મદર્શન.
૫૨ ભારતસહકારશિક્ષણ કાવ્ય
૫૩ શ્રીમદ્ દેવચંદ્ર ભા. ૨, (આ. ૨) ૨—૮-૦
+ ૫૪ ગહુંલી સંગ્રહ ભા. ૨, (આ. ૨) ૦—૬-૦
૫૪ ગહુંલી સંગ્રહ ભા. ૧-૨ ભેગા પાકા બાંધેલા. ૦-૧૨-

૫૪ કર્મપ્રકૃતિટીકા ભાષાંતર.

૫૬ ગુરુગીત ગહુંલીસંગ્રહ.

૫૭-૫૮ આગમસાર અને અધ્યાત્મગીતા.(આ ૨.) ૦-૧૨

૫૯ દેવવંદન સ્તુતિ સ્તવન સંગ્રહ ૦—૬

૬૦ ગહુંલીસંગ્રહ ભાગ ૧ લો.

૬૧ ભજનપદસંગ્રહ ભાગ ૯

૬૨ ભજનપદસંગ્રહ ભાગ ૧૦ ૧—૮—

૬૩ પત્રસદુપદેશ ભાગ ૨ ૧—૦—૦

૬૪ ધાતુપ્રતિમા લેખસંગ્રહ ભા. ૨ ૧—૮—૦

૬૫ ઇશાવાસ્યોપનિષદ્ ભાવાર્થ વિવેચન ૧—૦—૦

૬૬ પૂજાસંગ્રહ ભાગ ૧-૨

૬૭ સ્નાત્રપૂજા,

૬૮ શ્રીમદ્ દેવચંદ્રજી અને તેમનું જીવનચરિત્ર ૦—૪—૦

૬૯-૭૨ ... ઉપયોગ વિ. સંસ્કૃત ગ્રંથ ૪

... વિ. સંસ્કૃત ... ૦-૧૨-૦

૭—સાંવત્સરિક ક્ષમાપના.

—ખરા જીગરથી માફી માગો—

બળે છે બહુ જીગર મારૂં, થતું ચરચર હૃદય કંપી;
કર્યો ગુન્હો અરે ત્હારો, ક્ષમા લાવી ખમી લેજે. ૧

જીગરથી હું ચહું માફી. અહાહા ! દીલ પસ્તાઈ;
ઘણો પસ્તાઉં છું દિલમાં, ક્ષમા લાવી ખમી લેજે. ૨

પ્રમાદે પ્રાણુની હાનિ, બને તેથી પ્રમાદીને,
પ્રભો તું માફ દે મુજને, ક્ષમા લાવી ખમી લેજે. ૩

નથી આશયથકી ભૂંડું, કર્યું મેં ચિત્તમાં લાવી;
જરા ના વૈરને લાવી, ક્ષમા લાવી ખમી લેજે. ૪

તને શાંતિ મજાની હો ! અહો તવ પંથમાં વહેતાં;
દઉં છું એ ભલી આશી, ક્ષમા લાવી ખમી લેજે. ૫

અરે તવ પ્રાણુને હાનિ, નથી ઇચ્છા જરા કરવા;
તથાપિ જે બન્યું તેને; ક્ષમા લાવી ખમી લેજે. ૬

તુંને શાંતિ સદા હોજો, અમારા ધર્મના ભાવે;
ચિરાતું બહુ હૃદય બોલે, ક્ષમા લાવી ખમી લેજો. ૭

મળો શાંતિ ભવોભવમા, ભલું ત્હારૂં થજો મુજથી;
બુદ્ધયબ્ધિ બહુ કૃપા લાવી, ક્ષમા લાવી ખમી લેજે. ૮

વિજાપુર. સં. ૧૯૭૨ ના ભાદ્રપદ સુદિ.

(ભજન પદ સંગ્રહ ભાગ ૮—પૃ૦ ૮૦)

૮—કવ્વાલિ

—સાચી માફીની રીત—

ઘણા ત્યાં માફીના શબ્દો, નથી ત્યાં વૈર અન્તરમાં;
હૃદયને વૈર ના દંખે, ખરી એ માફીને ચાહું.
મીઠા મિચ્છામિદુક્કડં એ, બનીને શુકની પેઠે;
નથી ત્યાં માફ, પાપોની, હૃદયની માફી છે જુદી.
ખરી એ માફીની સાક્ષી, હૃદય આપે બની કુમળું,
વહાવી અશ્રુની ધારા, ખરે જો આંખ આપે છે.
ખરા ત્યાં માફીના શબ્દો, ઉઠે છે ત્યાં પ્રભુનું તખ્ત;
ખરી માફી એ નહિ હાનિ, છુપાવ્યાથી છુપે ના તે.
ભલે કે ચિત્તમાં ખુંચે, ટળી ના તેહની માફી;
નથી ત્યાં વૈરની ચાલી, નથી ત્યાં માફીની વાતો.
નથી સંતાપ લોકોને, ખરેખર માફી તેઓની;
નથી ચાલી ખરી યાવત્, નથી તાવત્ હૃદય શુદ્ધિ.
ભલે તે માફી માગે છે, નથી ત્હેને લીધી માફી:

૯—કવ્વાલિ.

—ખમવું અને ખમાવવું—

જગતના સર્વ જીવોને, અમારા આત્મવત્ માની;
પરસ્પર જે થયા દોષો, ખમું છું ને ખમાવું છું.
અનાદિ કાલથી જગમાં, રહી સર્વે જીવો સાથે,
કરી સંતાપના આદિ, ખમું છું ને ખમાવું છું.
જીવોની સાથ આચારે, જીવોની સાથ વિચારે;
ધર્યાં જે વૈરને ક્લેશો, ખમું છું ને ખમાવું છું.
જીવોના સર્વ ભેદોને, ત્રિયોગે, રાગને દ્વેષ;
હણ્યા હણાવીયા દંસ્યા, ખમું છું ને ખમાવું છું.
અતીત કાલે કર્યાં ગુના,—તણી માફી દઈ પ્રેમે;
કરી ઉદારતા મનની, ખમું છું ને ખમાવું છું.
વિચારે યાદ જે આવે વિચારે યાદ ના આવે;
જરા ના ચિત્તમાં રાખી, ખમું છું ને ખમાવું છું
વિરોધીએ કર્યાં ગુન્હા, અમારી યાદમા આવે,
વિરોધી ભાવ મૂકીને; ખમુ છુ ને ખમાવુ છુ.
ભલુ કરતા બુરૂં માની, પ્રતિપક્ષી બન્યા જેઓ;
ચહી માફીજ તેઓની—ખમું છું ને ખમાવુ છુ
રહીને વિશ્રમા ક્રીયા, કરાવ્યા પાપ અનુમોદ્યા;
શુદ્ધયક્તિથી સર્વેની સાથે, ખમુ છું ને ખમાવુ છુ

[ભજન પદ સંગ્રહ ભાગ ૮—પૃ૦ ૮

—૦—

૧૦—અમારું છું-ક્ષમા કરજો.

કવ્વાલિ.

—ક્ષમા કરજો—

મારા મનમાં ફરજ વધારી, પ્રમાદે જે થયા ગુન્હા;
ગણીને આલોચન તુજને, અમારું એ ક્ષમા કરજો.
ખમાવાનું જ છે [illegible]. [illegible] [illegible] ખમાવાનું;
પ્રકૃતિ ઘોર કાળીને, અમારું એ ક્ષમા કરજો.
[illegible] સ્વાર્થના યોગે, [illegible] [illegible];
[illegible] [illegible] [illegible], અમારું એ ક્ષમા કરજો.
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible];
તમે તો [illegible] [illegible] તો, અમારું એ ક્ષમા કરજો.
મારા [illegible] પ્રતિજ્ઞાને, [illegible] [illegible] [illegible].
બુદ્ધિસાગર [illegible], [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible]

સ્મરણ કરી હું દૂર કરૂં છું, સમતાએ લીલા લહેર;
વૈરીનાં વૈર નાસો રે, ઉપશમભાવે મુક્તિ ખરી. જીવોને૦ ૨
ક્રોધ માન માયાને લોભે, જીવ સંતાપ્યા બહુ,
અજ્ઞાને મ્હેં જે જે કીધું, ખમાવું છું તે સહુ;
નમી નમી ખમાવું રે, દીલ સંઘ ભક્તિ ધરી. જીવોને૦ ૩
પાપી મિથ્યાત્વી જીવો તેમ, મિત્રો ભક્તો સર્વ;
ખેદ અપ્રીતિ જે ઉપજાવી, ખમાવું છું તજીગર્વ;
પર્યુષણના પર્વે રે, રાગરોષ પરિહરી. જીવોને૦ ૪
ક્રોધ કપટ કામાદિક દોષે, સંતાપ્યો નિજ જીવ,
પોતે પોતાને હું ખમાવું, નિશ્ચયથી જીવ શિવ;
અંતરના દેશે ઉતરે રે, ક્ષમાપના શુદ્ધ કરી. જીવોને૦ ૫
સિદ્ધ સમા સર્વે છે જીવો, સત્તાએ ગુણવંત,
કોઈ ન શત્રુ તેમાં મ્હારો, નિશ્ચયે ચિત્ત વસંત;
શિષ્યોને હું ખમાવું રે, ગુરૂઓને પ્રેમ ધરી. જીવોને ૬
કરૂણા સર્વ જીવો પર રહેશો, દ્રવ્યભાવથી નિત્ય,
પરગુણ પરમાણુ પર્વત સમ, ભાસો પ્રમોદે ચિત્ત;
મધ્યસ્થભાવે રહીને રે, ખમું ખમાવું કરગરી; જીવોને૦ ૭
અહંભાવનો ખેદ ટળો સહુ, નાસો માયા દૂર,
દ્રવ્ય ભાવથી જીવ ખમાવું, જ્ઞાનાનંદ ભરપૂર;
દ્રવ્ય ભાવ પર્વે રે, મલિનતા દૂર હરી. જીવોને૦ ૮
ત્રણ ભુવનનો નાથ આત્મા હું, સત્તાએ કહેવાઉં,
આપ સ્વરૂપે ધ્યાને રહું તો, વ્યક્તિપણે શુદ્ધ થાઉં;
બુદ્ધિસાગર ધ્યાને રે, જગતના શિવ શાન્તિ વરી. જીવોને૦ ૯

[ભજન પદ સંગ્રહ ભાગ ૪-પૃ. ૨૭૧]

—o—

શ્રીમદ્ બુદ્ધિસાગરસૂરિજી ગ્રંથમાળામાં
પ્રકટ થયેલા ૧૧૨–ગ્રંથો.

○ ૨૭ કાવ્યસંગ્રહ ભાગ ૭ મો,
+ ૨૮ જૈનધર્મની પ્રાચીન અને અર્વાચીન સ્થિતિ ૦...૩-૦
○ ૨૯ કુમારપાલ (હિંદી)
○ ૩૦ થી ૩૪ સુખસાગર ગુરુગીતા ગ્રન્થ ૫.
+ ૩૫ ષડ્દ્રવ્યવિચાર (આવૃત્તિ ૩) ૦—૪-૦
○ ૩૬ વિજાપુર વૃત્તાંત નાનું.
+ ૩૭ સાબરમતી ગુણશિક્ષણ કાવ્ય. ૦—૬-૦
○ ૩૮ પ્રતિજ્ઞાપાલન.
○ ૩૯-૪૦-૪૧ જૈનગચ્છમતપ્રબંધ, સંઘપ્રગતિ; જૈનગીતા.
૪૦ સંઘપ્રગતિ આ. ૨ જી ૧—૦-૦
○ ૪૨ જૈનધાતુપ્રતિમા લેખસંગ્રહ ભાગ ૧.
○ ૪૩ શિવમિત્રમૈત્રી.
○ ૪૪ શિષ્યોપનિષદ્.
+ ૪૫ જૈનોપનિષદ્. ૦—૨-૦
○ ૪૬-૪૭ ધાર્મિક ગદ્યસંગ્રહ તથા પત્ર સદુપદેશ ભા. ૧ લો.
○ ૪૮ ભજનસંગ્રહ ભા. ૮
૪૯ શ્રીમદ્ દેવચંદ્ર ભા. ૧, (આ. ૨) ૨—૮-૦
૪૯ શ્રીમદ્ દેવચંદ્ર ભા. ૧ ના ચાર કટકા જુદા પાકા બાંધેલા ૧-દેવચંદ્રચોવીસી રૂ ૦ાા, ૨-નયચક્રસાર રૂ. ૦ાા,
૩-કર્મગ્રન્થ રૂ. ૦ાા≈, ૪-વિચાર રત્નસાર રૂ. ૧)
૫૦ કર્મયોગ. (આવૃત્તિ બીજી) ૧૨-૮-૦
૫૧ આત્મદર્શન.
૫૨ ભારતસહકારશિક્ષણ કાવ્ય
૫૩ શ્રીમદ્ દેવચંદ્ર ભા. ૨, (આ. ૨) ૨—૮-૦
+ ૫૪ ગહુંલી સંગ્રહ ભા. ૨, (આ. ૨) ૦—૬-૦
૫૪ ગહુંલી સંગ્રહ ભા. ૧-૨ ભેગા પાકા બાંધેલા. ૦-૧૨-૦

" ૫૪ કર્મપ્રકૃતિટીકા ભાષાંતર.

" ૫૬ પ્રાચીન ગહુંલીસંગ્રહ. ૦-૧૨-૦

" ૫૭-૫૮ આગમસાર અને અધ્યાત્મ ગીતા.(આ ૨.) ૦—૬-૦

" ૫૯ દેવવંદન સ્તુતિ સ્તવન સંગ્રહ

" ૬૦ પૂજાસંગ્રહ ભાગ ૧ લો.

૬૧ ભજનપદસંગ્રહ ભાગ ૯ ૧—૮-૦

૬૨ ભજનપદસંગ્રહ ભાગ ૧૦ ૧—૦-૦

૬૩ ધર્મોપદેશ ભાગ ૨ ૧—૮-૦

" ૬૪ સાનુપ્રતિમા દેવાસંગ્રહ ભા. ૨